№ 55 ՇԱԲԱԹ, 14 ՄԱՐՏԻ

1915
ՔԱՌԱՍՈՒՆՉՈՐՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՇԱԲԱԹ, 14 ՄԱՐՏԻ № 55

ՄՇԱԿ

Տարեկան գինը 10 ռուբլի. կէս տարվանը և 7 ամսվանը 6 ռուբլի. ամսական 85 կոպ.
Առանձին համարները ԱՄԵՆ ՏԵՂ 5 ԿՈՊ.

Թիֆլիսում գրվում են խմբագրատանը.

Մեր հասցէն՝ Тифлисъ, редакція «Мшакъ» Соломоновская ул., № 21.
Tiflis, Rédaction „Mschak"
Խմբագրատան տելեֆոն № 2—53

ՀԻՄՆԱԴԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 (բացի կիրակի և տօն օրերից)

Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզւով

Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր տողատեղին 20—10 կոպ.

Տպարանի տելեֆոն № 67.

ՇԱՐՈՒՆԱԿՎՈՒՄ Է ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ

ՄՇԱԿ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԵՒ ԳՐԱԿԱՆ ԼՐԱԳՐԻ

ՆԵՐԿԱՅ 1915 Թ. ՀԱՄԱՐ

(44-ՐԴ ՏԱՐԻ)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳԻՆՆ Է՝

12 և 11 ամիսը 10 ռուբ.	10 ամիսը 9 ռուբ.	9 ամիսը 8 ռուբ.	8 ամիսը 7 ռուբ.	7 և 6 ամիսը 6 ռուբ.	5 ամիսը 5 ռուբ.	4 ամիսը 4 ռուբ.	3 ամիսը 3 ռուբ.	2 ամիսը 2 ռուբ.

Մարտի 1-ից մինչեւ ապրիլի 1-ը 85 կոպ.

Ամերիկայի բաժանորդները պիտի վճարեն տարեկան 6 դոլլար. Եւրոպայի բաժանորդները՝ 32 ֆրանկ. Պարսկաստանի բաժանորդները՝ 10 ռուբլի, Թիւրքիայի բաժանորդները՝ 120 ղրուշ։

Յայտարարութիւններ ընդունվում են բոլոր լեզուներով։ Յայտարարութիւնների համար պիտի վճարել՝ առաջին երեսի վրա տողատեղին (պէտիտ) 20 կ., վերջին երեսի վրա 10 կոպէկ։ Հասցէն փոխելու համար պէտք է ուղարկել նաեւ հին հասցէն եւ Թէ 40 կոպ. նամականիշ։

Պրեմիաներ «ՄՇԱԿԻ» տարեկան բաժանորդները, որոնք 1915 Թ. ընթացքում լրիւ վճարած կլինեն 10 ռ. բաժանորդավճարը կը ստանան որպէս պրեմիա հեռեւեալ նոր լոյս տեսնելիք գրքերը. 1) «Ցանցվածը»—մեծ վէպ Շահրիարի հայկ. յեղափոխ. կեանքից, 2) «Հայկական հարցը»—լուսաբանված դօկումենտներով։

Մեր հասցէն՝ ТИФЛИСЪ, Редакція «МШАКЪ» Արտասահմանից՝ TIFLIS, Rédaction du journal «MSCHAK».

Աւետիս և Նինա Զարզարեանցները, Խաչատուր, Ստեփան և Անիկօ Փանեանցները, Շուշանիկ Շէքէրջեանը և Ալէքսանդր Քալանթարեանը ցաւօք սրտի յայտնում են իրանց ազգականներին և ծանօթներին՝ առաջիններն իրանց անմոռանալի հօր, իսկ վերջինը իր փեսայի՝

ՓԱՆԻ Ս. ՓԱՆԵԱՆՑԻ

մահը, որ տեղի է ունեցել ամսիս 12-ին Վերին-Ագուլիսում։ Հոգեհանգիստը կը լինի կիրակի օր, մարտի 15-ին, Զգրաշէնի եկեղեցում պատարագից յետոյ ժամը 12-ին։

152. 1—1

Համառուսական Քաղաքների Միութեան Բաժանմունքի Բիւրոն խնդրում է բոլոր նրանց, որոնք կը կամենան կովկասեան զօրաբանակի զինւորների համար

ԶԱՏԿԱԿԱՆ ԸՆԾԱՆԵՐ ՈՒՂԱՐԿԵԼ,

բարեհաճել այդ ընծաները յանձնել Միութեան պահեստին՝ Կիրօչնայա փող. վրա № 18։

Բոլոր ընծաները կուղարկվեն կամ օֆիցէրների միջոցով, որոնք կը մեկնեն դէպի զօրաբանակ, կամ Թէ Թիֆլիսի դումայի իրաւատուների միջոցով։

Ցանկալի էին սառը ապխտակեղեղէն, ծխախոտ, սապօն, սեմեաչկի, հարմօնիկներ։

տռ. 149. 2—2 Բիւրօյի լիազօր՝ Ալ. Իվ. ԽԱՏԻՍԵԱՆ

ԽԱԹԱԲԱԼԻՍՏՆԵՐ բոլոր երկիրների միացէք և ուշադրութեամբ այսօր

№ 12 „ԽԱԹԱԲԱԼԱ" № 12

հայ եւ ռուս տէքստով կարդացէք։

Սպառված համարները գաւառական նոր բաժանորդագրվողների համար ուղարկվում են «Խաթաբալայի» երկրորդ հրատարակութիւններից։ Հասցէն՝ Тифлисъ, Редакція «ХАТАБАЛА». տռ. 154. 1—1

ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄ

—o—

ՊԱՏԵՐԱԶՄ ԹԻՒՐՔԻԱՅԻ ԴԷՄ

—o—

ՌՈՒՍ-ԹԻՒՐՔԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄ

(Պետ. Հեռ. Գործ.)
12 մարտի

ԹԻՖԼԻՍ.—Պաշտօնական։ Կովկասեան զօրաբանակի շտաբի կողմից.

Մարտի 10-ին Ալաշկերտի հովտում Թիւրքերը փորձեցին յարձակման դիմել, բայց մեր զօրքերը վանեցին։

Մնացած ուղղութեամբ տեղի չէին ունենում մասնակի ընդհարումներ մեր և Թիւրք զօրքերի միջեւ։

ԴԱՐԴԱՆԷԼԻ ՌՄԲԱԿՈԾՈՒԹԵԱՆ ՇՈՒՐՋԸ

(Պետ. Հեռ. Գործ.)
11 մարտի

ԱԹԷՆՔ.— «Գօլուա» և «Ինֆլէքսիբըլը» վերանորոգված են և եկան Մուդրօս՝ վերջնականապէս վերանորոգվելու և ականային գործիքներ դնելու համար։

Այսօր կէսօրին դաշնակից նաւատորմը ականորս նաւերի հետ մտաւ նեղուցը։ Նախապատրաստական գործողութիւնները վերջացել են և այժմ ձեռնարկված է Սարօսի ծոցից զօրքեր ափ իջեցնելու գործողութիւններին։

ԲՈՒԽԱՐԷՍՏ.— Գերման օֆիցէրները մեծ եռանդ են ցոյց տալիս Դարդանէլում, կէտերը փոխադրելով հրետանին մի տեղից միւսը, որպէսզի այդպիսով մոլորեցնեն դաշնակից նաւատորմին։

Գերմանական դեսպան Վագէնհէյմը հաւատացրեց Թիւրքաց կառավարութեանը, Թէ Դարդանէլը վերցնելու համար դաշնակիցները ստիպված են լինելու ցամաք իջեցնել 130,000 զինւորից ոչ պակաս և որ, ի նկատի ունենալով գերմանական զինւորական միսսիայի ձեռք առած միջոցները, հազիւ Թէ աջողվի զօրք ափ իջեցնել Սարօսի ծոցում։ Սակայն Վագէնհէյմի այդ հաւաստիացումներն ընդունվում են մասամբ անվստահութեամբ։

ԱԹԷՆՔ.— Տենէդօս կղզուց տեղեկացնում են, որ դաշնակից նաւատորմը, բաղկացած 4 զրահանաւից և ռուսական «Աոկօլդ» յածանաւից, երէկ մտաւ նեղուցը։ Պարզված է, որ Թիւրքական մի քանի բերդեր վերջնականապէս լռութեան են դատապարտված։

ԹԻՒՐՔԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ՇՈՒՐՋԸ

(Պետ. Հեռ. Գործ.)
11 մարտի

ԱԹԷՆՔ.— Կ. Պօլսից հաղորդում են, որ այնտեղ նկատվում է մեծ իրարանցում։ Կ. Պօլսում ճգնաժամը ստանում է սպառնական բնոյթ և խոչընդոտ է հանդիսանում առեւտրի համար։ Զօրահանութեան պատրուակով մինչեւ 48 տարեկան հասակի քրիստոնեաներին հարկադրում են կատարել ամեն տեսակ աշխատանքներ։ Թիւրքական քաղաքները դատարկվել են։

ԲՈՒԽԱՐԷՍՏ.—Կ. Պօլսից հաղորդում են, որ «Գեբէնը» առաջվայ նման կանգնած է Ստէնիայում և վերանորոգվում է. «Բրէսլաուն» ամեն օր ելնում է Բօսֆօրի նեղուցից՝ վարժութիւնների համար։

(Լրագիրներից)

Դարդանէլ է եկել ֆրանսիական «Հէնրիխ IV» յածանաւը։ Անգլիական երկու դրէդնօուտ անցապարում են Դարդանէլ Ջիբրալտարի վրայով։

Դաշնակիցների նաւատորմը եռանդով շարունակում է իր գործողութիւնները Զմիւռնիայի դէմ։ Նոր վալին վճռել է դիմադրութիւնը իր վախճանական հնարաւորութեանը հասցնել։

Զմիւռնիայի ծոցը [illegible] դաշնակիցների ձեռքն է։

Գերմանացի օդագնացները մեկնել են Կ. Պօլսից։

Վանում կենտրոնացած են մօտ 20 հազար կանոնաւոր զինւոր և 10 հազար բաշիբօզուկ։ Քաղաքում քրիստոնեաների կոտորած չէ եղել, բայց խիստ միջոցներ են ձեռք առնված քրիստոնեայ գիւղերի փոխադարձ յարաբերութիւնը խզելու։ Բոլոր մթերքներն ու անասունները բռնի բուն նշանակութեամբ յարքունիս են գրաւված։ Կրպակներն ու խանութները փակ են։ Փողոցներում յաճախ զօրքերը խլում են բնակիչներից զգեստները։

ՊԱՏԵՐԱԶՄԱԿԱՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

Մեր գործողութիւնները վերջին 15 օրում

Կովկասեան ռազմաբեմում մեր առաջխաղացումը Թէեւ յամր քայլերով, սակայն հաստատուն կերպով կատարվում է ռազմաբեմի ամբողջ գծով։ Այսպէս անցեալ փետրվարի վերջին կիսում մեր ձախակողմեան զօրամասը, անցնելով Խօյի շրջանը, մտաւ Սալմաստ և նորից ձեռք բերեց այն մասերը, որոնք դեռ ևս դեկտեմբերից անցել էին Թիւրք-քիւրդական հորդաների տիրապետութեան տակ։ Քիւրդական հեծելազօրքը այդ շրջանում և ոչ մի տեղ մեր զօրքերին լուրջ ընդդիմադրութիւն ցոյց չը տուեց և միայն բաւականացաւ իրան յատուկ գազանութիւններով, որ նա գործեց տեղական քրիստոնեայ մեծ, մանաւանդ հայ ազգաբնակութեանը կոտորելով։

Թողնելով Դիլմանն ու Սալմաստի շրջանը՝ քիւրդական ոյժերը քայլ առ քայլ ետ են գնում դէպի հարաւ և կենտրոնանում են այս անգամ հարուստ Ուրմիայում, ուր կատարում են նոյն գազանային գործողութիւնները, ինչ Սալմաստում, այն է՝ կոտորում են քրիստոնեաներին՝ Թալանելով նրանց ինչքը և բռնաբարելով կանանց և աղջիկներին։ Մեր զօրքը, ինչպէս երեւում է ստացված տեղեկութիւններից, ամրացնելով իր անցած ճանապարհը, այժմ ուղղվում է դէպի Ուրմիայի շրջանն և ամենայն հաւանականութեամբ մինչեւ Զատիկ նա կը մաքրի արիւնի ու սարսափի այդ հարուստ երկիրը Թիւրք-քիւրդական հրոսակախմբերից։

Գալով Ալաշկերտի հովտում գործող մեր զօրամասերին, սա էս փետրվարի վերջերին և մարտի սկզբին վերջնականապէս մաքրել է այդ շրջանի արեւելեան և հարաւային մասերը Թիւրք-քիւրդական ոյժերից և, բռնելով Կարաքիլիսէն և Ալաշկերտը, իջել է մի մասով Եփրատի վերին հոսանքով դէպի հարաւ՝ Կարաքիլիսէ-Դուտախ գծի վրա, չը հանդիպելով Թշնամու կողմից լուրջ դիմադրութեան։

Միայն Ալաշկերտի հովտի արեւմտեան մասն է, որ դեռ ևս գտնվում է Թիւրքերի ձեռքում և նրանք, մտնելով այստեղ Քեօփրի-Քեօյից Դէլիբաբայի և Դայարի վրայով, դեռ ևս բռնած ունէին Զէդկանը, սակայն, ինչպէս երեւում է մեր շտաբի վերջին հաղորդագրութիւնից, այս վերջին գիւղի մօտ ամսիս 7-ին և 8-ին տեղի է ունեցել երկօրեայ կռիւ, որից յետոյ Թիւրքերը ետ են շպրտվել դէպի Դայար՝ գերի տալով երեք վաշտ և ռազմամթերքի անհագին պաշար։

Այն շրջանը, ուր տեղի է ունեցել վերջին ճակատամարտը Թիւրքական ոյժերի դէմ, դա 1877 Թ. յունիսին գեներալ Ա. Տէր-Ղուկասեանի օտրեադի անցած պատմական կռուատեղին է, երբ Դայարի և ապա Դրամ-Դաղի մօտ երկօրեայ կռւում պարտվեց Մուխթար և Իսմայիլ փաշաների 30-հազարանոց բանակը՝ հանդիպելով մեր 7—8-հազարանոց զօրամասի գրոհին։

Գալով մեր ռազմաբեմի կենտրոնին, Էրզրումի ուղղութեամբ, այդտեղ ամեն ինչ խաղաղ է և միայն Օլթիից հիւսիս է, որ դեռ ևս լեռնային կիրճերում մնացել են նրա զօրամասերի փշրանքները, որոնք և հետզհետէ դուրս են քշվում իրանց դիրքերից և անցնում Թիւրքական սահմանը։

Նոյն դրութեան մէջ են Թիւրքական այն զօրամասերը, որոնք շարունակում են մինչեւ օրս դիմանալ Ճօրոխի շրջանում. մարտի սկզբում մաքրելով մի քանի լեռնանցքներ, Թիւրքերը, միացած տեղական լազերի և աջարացիների հետ, մեր զօրքերի գրոհի տակ ետ-ետ են գնացել, պահելով առ այժմ միմիայն Արդուինը, որի մաքրումը լոկ օրերի խնդիր է, որովհետեւ Խօփան մեր ձեռքն անցնելուց յետոյ՝ Թիւրքերը կորցնում են ոչ միայն ծովափնեայ շրջանը, այլ և նրանից հարաւ և արեւելք գտնված ամբողջ տարածութիւնը, որով այլ ևս կտրվում է Արդուինում գտնված նրանց ոյժերի նահանջի ճամբան, ուստի ուզեն-չուզեն նրանք ետ են նահանջելու դէպի երկրի խորքը, Թողնելով մեր ձեռքը Ճօրոխի նաև ձախ ափը։

Այսպէս՝ օր ըստ օրէ մաքրելով ռազմաճակատը Թիւրքական զօրքերից ու քիւրդական ատպատակախմբերից, մեր զօրքը լայնացնում է իր առաջխաղացութեան շրջանը, հող պատրաստելով գարնան համար վերսկսելու պատերազմական գործողութիւնները վճռական արշաւանքներով։

Ա. Երկաթ

ՀԱՅ ԿԱՄԱՒՈՐԻ ՆԱՄԱԿԻՑ

Սէյիդ-Աւար գիւղ (Սալմաստ), 27 փետրվ.

Ռուսական զօրքերի նահանջի ժամանակ Սալմաստի գաւառի հայկական գիւղերից շատերը ամայատակ են գնացել և կողոպտվել, ի միջի այլոց և այս գիւղը։ Տները ամբողջովին Թալանված են, ժողովուրդ ամենեւին չը կայ, բոլորն էլ գաղթել են Կովկաս, որի շնորհիւ մարդկային կորուստներ չը կան։

Ուրմիայից Սալմաստ հասած 750 հոգի հայերը ամբողջովին մորթոտված են, կանայք առեւանգված։ Դիլմանում (Սալմաստի գլխաւոր քաղաք) ևս նոյն Թւով սպանվածներ կան, որոնց նահատակութիւնները սարսափելի ձեւերով են կատարվել։ Ողջ-ողջ մարդկանց տները կրակել են աղօթելով, նոյն կերպով կտրել են դաստակները, մկրատով կտրատել ենթերը, այտերը, շրթներ, գաղել են մարմնի այն բոլոր մասերը, որոնք աւելի դիւրազգաց են։ Սարսափելի տանջանքներով սպանել են Թէ ծերերին, Թէ երիտասարդներին առանց սեռի խտրութեան։ Մենք տեսանք և անծայր գազանութեան հետքեր. կարմրած շամփուրները անց են կացրել կանանց և տղամարդկանց սեռական գործարանները և այդպէս մեռցրել։ Ակնյայտնի է, որ սահման չէ եղել այն գազանութիւնների համար, որոնք կատարվել են Թիւրք և քիւրդ զինւորների ձեռքով, իրանց փաշաների աչքի առջեւ։ Կարելի է երեւակայել, Թէ ինչքան մեծ պէտք է լինի այն հայ զինւորի կատաղութիւնը, երբ իր աչքով տեսնում է իր անշնչված և չարչարված ազգակիցներին. նրանք, որոնք քիչ Թէ՞ւ դէմք են ցոյց տուել Թիւրք բանակում, տանտերերով կապկապվել են իրարու և գնդակահար կամ սրախողխող են արվել։

Դուք միայն մեզ աջողութիւն ցանկացէք և ուրիշ ոչինչ։

Փայլակ

«ԳԻՒԼԱՓՇԱՆ» (ՎԱՐԴԻ ԲՈՅՐ)

(Սեփ. Թղթակցից)

I

Ջուլֆա, 3 մարտի

Ով չի տեսել Ուրմիայի դաշտը, Շահարչայի, Բարանդուզ-չայի և Նազլու-չայի ափերը, նա չէ կարող որոշ գաղափար կազմել, Թէ ինչ բարեբեր և բուրաւէտ երկիր է Ուրմիոյ լճի հարաւ-արեւմտեան այդ ափը մինչեւ հեռաւոր լեռների գագաթները։ Իսկապէս բառի բուն նշանակութեամբ Ուրմիա քաղաքի և գաւառի հողն է, որ ոսկի է, ոսկի է ծորում։ Այդ երեք գետերի ափերը այնպէս ոռոգված են, որ ամբողջ դաշտերը դրախտի են վերածված։ Այնքան առատ է խաղողով և խաղողի տեսակներով, որ նրա բերքը արտահանվում է ոչ միայն Աստրախան, Վօլգայի ափերը, Նիժնի, Իրկուտսկ ու Վլադիվոստոկ, այլ և Լօնդօն, Դուբլին, Կոպէնհագէն ու Ստոկհոլմ. այդ վայրերը Սալմաստի չամիչով ու նշով են կատարում «Քիշմիշ» (Ծննդեան) տօնակատարութիւնները։ Սալմաստի չամիչն ու նուշը միլիօնաւոր պուդով են տարածվում ամբողջ Եւրոպայում և Սիբիրում։

Այդ շրջանը ինչպէս հարուստ է խաղողով, այնպէս էլ հարուստ է բազմապիսի մրգերով, բանջարներով, մանաւանդ ծաղիկներով։ Ուրմիա գաւառը Ատրպատականի բուրաստանն է, որ իր բուրաւէտ համեմունքն ու ծաղկունքը, վարդաջուրն ու ծաղկաջուրը տարածում է իր շրջակայ գաւառներում։ Եւ ինչպէս Ուրմիա գաւառը իր բուրաւէտ մրգերով ու ծաղիկներով Ատրպատականի մի չքնաղ փունջն է կազմում, այնպէս էլ Ուրմիա գաւառի չքնաղագոյն փունջը կազմել է դարերից ի վեր «Գիւլափշան» գիւղը, որ կանչվում է նոյնպէս Գիւլփարչին։

Գիւլափշանը վաղուց ի վեր մշակել, բարեւզել և ծաղկեցրել է Հաքիմ-Ուշանօն, որը ժառանգել է գիւղը պապերից, որոնք դարերով ջանք չեն խնայել գիւղը քանքաններով, առուներով ոռոգելու, երկիրը մշակելու և ծաղկեցնելու համար։ Հաքիմ-Ուշանօն մշակութիւնն առաջ տանելու, բերքը առատացնելու և բնակութեան բարեկեցութիւնը բարձրացնելու համար ոչ միայն չէ խնայել իր փողը, այլ նոյնիսկ իր անձը։

Գիւլափշանում ապրում են ասորիները և հայերը, որոնք այնպէս են կապված իրանց գիւղատիրոջ հետ, որ իրար համար փոխադարձ զոհողութիւններ կատարելու համար չափ ու սահման չունեն։ Անշուշտ գիւղատէրը շինականից $^{2}/_{10}$ հարկի փոխարէն տեղ-տեղ $^{3}/_{10}$ էլ է ստանում, բայց չէ որ միացեալ ասորիները և հայերը, որոնք բնակվում են Թուրքապատկան, քիւրդապատկան գիւղերում, կրկին և աւելի անգամ են վճարում այդ հարկը։

Բայց բնութիւնը այնպիսի առատ բերք ու բարիք է տալիս գիւլափշանցիներին, որ այդ տուրքը նրանց համար կործանիչ չէ, քանի որ ինչպէս առատ են ստանում, այնպէս էլ առատ են բաժանում։ Գոհ են, որ Թուրք ու քիւրդ աղաների մուրաշիրները (գործակալ) չեն մտնում գիւղերը, չեն ծեծում ժողովրդին, չեն մաշկում, կաշառք չեն առնում և ջարիմի (տուգանքի) չեն ենթարկում։

Գիւլափշան գիւղը իր ճոխ բուսականութեամբ վաղուց է գրաւել Ուրմիայի մուջթէհիդների, խաների և սարբազների ուշադրութիւնը։ Շատ են հետամտել այդ գիւղը մի կերպ կորզել Հաքիմ-Ուշանօյի ժառանգի ձեռքից, բայց չեն աջողել։ Ահա այս պատճառով քիւրդերը օսմանեան չէտաների հետ Ուրմիա մտնելիս Գարնի-աղա Մանգուրը, քիւրդական զօրքի ընդհանուր հրամանատարը, օսմանեան զինւորական հրամանատարի՝ Հիլմի-բէյի հետ Ուրմիա մտնելիս՝ շեղվեց բանակից, մտաւ Գիւլափշան, որին քիւրդերը Գիւլփարչին են անուանում, և մտածում էր աւարի մատնել, բայց գիւղատէրը՝ Հաքիմ-Ուշանօյի որդի Եուսուֆը նրան դիմաւորեց և 5000 Թուման (9000 ռուբլի) փրկանք տալով գիւղն ազատեց Թալանից ու կոտորածից և չը Թողեց որ իր ժողովուրդը լացի ու սգի մատնվի։

II

Գարնի-աղան, 5000 Թումանը մարսելու համար, հանգիստ Թողեց գիւլափշանցիներին, գնաց Ուրմիա և ուրիշ վայրերը՝ կողոպտելու քրիստոնեայ ժողովուրդը. բայց չը մոռացաւ գիւղին կառավարիչ նշանակելու մի անզուսպ քիւրդ իր ձիաւոր հրոսակներով, որոնք ամեն օր նորանոր պահանջներ դնելով կողոպտում էին ժողովրդին. և այդ աւազակ կառավարիչն ու իր բիրտ հրոսակները միայն դրամ, ուտելիք, հագնելիք, ձի ու աւանակ կորզելով չը բաւականացան. նրանք ձեռք մեկնեցին Թշուառ ու Թոյլ կանանց և երեխաների դէմ իրանց գազանային կրքերին յագուրդ տալու և դեկտեմբերի 20-ից մինչեւ այս 1915 Թ. փետրվարի 20-ը սոսկալի կողոպուտ վերցրին և անչափ հոգեկան տանջանք պատճառեցին չարատանջ ասորիներին։

Թէ որքան անգթութիւն կատարեցին, ինչպիսի կանայք ու աղջիկներ լլկվեցին վայրենի քիւրդերի կողմից, որքան կողոպուտ վերցրին գիւղից, աննկարագրելի է։ Այդ բոլորի վրա աւելացրէք քաղաքի այն մուջթէհիդների, խաների ոտնձգութիւնները, որոնք ջնջում էին այնպիսի տուգանքների ենթարկել Հաքիմ Ուշանօյի որդուն, որ մի կերպ նրանից յափշտակեն Գիւլափշան գիւղը։ Բայց ամբողջ գիւղը օգնեց Եուսուֆին՝ Հաքիմ Ուշանօյի որդուն, որպէսզի տուգանքները տայ և գիւղը չը գլորէ մուջթէհիդների կամ խաների ձեռքը։ Իսկ այս բոլոր զոհողութիւնները չօգնեցին։ Գարնի աղան խոստանում էր վերջին տուգանքը ստանալուց յետոյ այլեւս իսպառ ազատել Հաքիմ Ուշանօյի ժառանգներին, բայց 5—10 օրից յետոյ նորանոր Թիւրքական չետաները նրա խորհրդով վերստին մտնում էին Գիւլափշան։ Դեկտեմբերի 20-ից մինչեւ փետրվարի վերջերքը չետաները քիւրդական հրոսակների հետ 7 անգամ հարկեր նշանակեցին Գիւլափշանի վրա և կատարածի, առեւանգութեան սպառնալիքի տակ կողոպտեցին ինչպէս Հաքիմ Ուշանօյի տանը, նոյնպէս Գիւլափշանի ամբողջ ազգաբնակութիւնը։

Գիւղում մնացած Թիւրք չետաները աւազակ քիւրդ ձիաւորների հետ ոչ միայն ա-

տում, խաղի նման արբում էին գիւղացիների մառանից, այլ արբելուց յետոյ լըրբացած մտնում էին այս ու այն տունը և բռնաբարում պատահած կնոջն ու աղջկան։ Երբ նորանոր ջարիմաններ առնելուց յետոյ, Գառնի ադան հեռացնում էր Գիւլաֆշանից չետաներին ու քիւրդերին, սրանց՝ գիւղից հեռանալուց 2—3 օր յետոյ նորերն էին բռնութեամբ գիւղ մտնում և նորանոր պահանջներ դնում։

Այս ընթացքով՝ աւազակները 2 ամսվան մէջ այնպէս կողոպտեցին հարուստ գիւղը, որ էլ ժողովրդի տներում չը մնաց պղնձակալք, խալի, կարպետ, զարդ ու զարդարանք, նոյնիսկ հագի հագուստ։

Օսմանեան զօրականներն արդէն բէկվիզիցիայի էին ենթարկել գիւղի հացահատիկը, խոյն ու պանիրը, ձին ու եզը, կթանը, նոյնիսկ ջորին ու էշը, որոնք ուղարկվել էին Թուրքիա։ Ինչ որ սրանց ճանկերից ազատել էին գիւղացիները, այդ էլ տարան չետաներն ու քիւրդերը։ Փետրվարի վերջերին նորից տուգանք դրին Հէքիմ Ուշանոյի ժառանգների վզին և սպառնում էին օսմանեան թալանչի օֆիցերները կոտորել Նաւասուֆին, կոտորել ամբողջ գիւղի բնակչութիւնը, եթէ 3 օրում չը վճարէ 8000 թուման։

Գառնի-աղային արդէն սպանել էր նրա աղմիկը։ Այլևս նրան դիմադրելու և պահանջ անելու էլ հնարաւորութիւն չունէին Գիւլաֆշանի տէրերն ու ժողովուրդը։ Ամերիկական միսիոներները, բժիշկներն ու ուսուցիչները հնար չունէին օգնութեան հասնելու. ամերիկական հիւպատոսն ու շըրջապատողները չէին կարող պէնքով մանել և գիւղից հեռացնել աւազակներին։

Ժողովրդին փրկելու, գիւղը կոտորածից ազատելու տենչով Հաքիմ Ուշանոյի ժառանգները գիշերին գիւղը գրաւ դնելու իրանց սեփական հակառակորդ մուլթէհիդների և խաների մօտ, որպէսզի պահանջված գումարը գտնեն և հրոսակներին հեռացնեն ժողովրդի միջից։ Բայց խաները, մուլթէհիդները փոխանակ օգնելու և ազատելու ժողովրդին դահիճների ձեռքից՝ աքնեցին հանգամանքից օգտվել։ Ոչ ոք չէր ուզում գրաւ (բէյլաբթ) վերցնել գիւղը. ամենքը առաջարկում էին ընդ միշտ ծախել և 3000 թուման ստանալով վճարել թալանչի չետաներին և քիւրդերին։ Այն գիւղը, որ ոչ թէ 30,000, այլ 100.000 թուման արժէր, նրան առաջարկում էին տարեկան հասոյթի քանակով, 3000 թումանի ծախել։

Ողջ գիւղը ոտքի կանգնեց և չը թողեց, որ գիւղը ծախեն։ Իսկ բորբոքված դահիճները մտան գիւղ, և սկսվեց սոսկալի կոտորածը։ Այլևս չը խնայվեցին ծեր ու երեխայ, պառաւ ու մանուկ, դեռահաս ու չիւան, ընկան գազանների սրի տակ, և ողջ գիւղը ասորիների և հայերի արիւնով ողողվեց։ Ասորական և հայկական ալ ու ճերմակ հարսներն ու աղջիկները, որոնց Գիւլաֆշանի (վարդի բուրաստան) խնկան վարդերն ու ծաղիկներն էին, յափշտակվեցին և գերի վարվեցին։ Մարտի սկիզբը, նախնական գարունը Գիւլաֆշանը մարդկային կարմիր արիւնով ներկեց և գիւղի սեփականներին խալաթ հեռացրին, թողնելով աւեռակ բնակարանների այրուածքի մոխրի կոյտերը։

Գիւլաֆշանը ունէր 300 տուն ժողովուրդ, [illegible]

ըը և չետաները, մի քանի հարիւրի է հասնում։ Դեռ ևս որոշ ցուցակագրութիւն չի կազմված։

Հայդար

ԿԱՑՈՒԹԻՒՆԸ ԱՏՐՊԱՏԱԿԱՆՈՒՄ

(Սեփ. Թղթակցից)

Թաւրիզ, 19 փետր.

Անհերքելիօրէն ապացուցվում է, որ ռուսաց զօրքի ներկայութիւնը Թաւրիզում և Մարաղայի շրջանում երկիւղի և սարսափի մէջ է պահում Սօուջ-Բուլաղի քիւրդերին մասնաւորապէս, որոնք թիւրքաց չետաների հետ մասնակից եղան ալան-թալանի և արշաւանքի։ Հաստատ առողներ կան, որ Ղազի-Ֆաթթահ, այդ շրջանի ազդեցիկ աշխրէթապետներից մեծագոյնը, իւրայիններով դիմել է ռուսաց հիւպատոսին և բացատրել ու ներողութիւն խնդրել, որ առ անի թիւրքաց՝ Սօուջ-Բուլաղի քիւրդերը, բռնութեան ներքոյ, ակամայ մասնակցութիւն են ունեցել ռուսաց դէմ մղված կռիւներում։

Ասում են, թէ Սօուջ-Բուլաղում և Միանդաբի շրջանում դեռ կան թիւրք պետերից, որոնք յոյսեր ունեն պրօպագանդայի ոյժով խմբեր կազմելու և պարտիզանական կռիւներ մղելու։

Սալմաստում ռուսաց և թիւրքաց կռիւները շարունակվում են. յոյս կայ, որ այդ շրջանն ևս վերջնականապէս մաքրվի քիւրդերից, որով կարողանային տարագիր հայերը վերադառնալ իրանց քարուքանդ եղած տները և չէնցնել նորից հայրենական օջախը։

Փետր. 13-ին Բաղը Շամալում մեծ հանդիսաւորութեամբ բանակի հրամանատարը իր ձեռքով բաժանեց Սօֆիանի կռւում աչքի ընկած քաջերի զինուորներին Գէօրգի 4-դ աստիճանի պատուանշանները։

Թաւրիզը առանց ազգի և կրօնի խտրութեան սպասում է անհամբեր Թագաժառանգի գալստեան իր բազմամարդ հետեւորդներով, որը դուրս է եկել Թէհրանից 15 օր առաջ և գտնվում է Ղազվինից այս կողմը։ Թագաժառանգի Թաւրիզ գալը միանգամայն փափագելի է և այն տեսակէտից, որ նրա ներկայութիւնը ամեն մի պատահականութեան համար կարող է օգտակար լինել՝ վայելելով շահզադէն բոլոր կուսակցութիւնների և կողմերի բացարձակ համակրութիւնը։

Ցայտնի է «Մշակի» ընթերցողներին Մարաղայում մի հայի սպանող թուրք Աբաս Ալին, որին՝ փոխանորդ Կարապետ քահանայի պահանջմամբ՝ փոխ-նահանգապետ Սարդար-Րաշիդը ձերբակալել տուեց և բերեց Թաւրիզ. ոճրագործը կը ստանայ իր արժանաւոր պատիժը։

Ղարադաղի Ղարաման-խանի և ընկերների ձերբակալութեան մասին նոր տեղեկութիւններ չը կան։

Ատրպատականի առաջնորդարանի յարաբերութիւնները պաշտօնական և դիւանագիտական մարմինների և նահանգապետութեան հետ մանաւանդ գերազանց են. և ուրախալի է յայտնել, որ առաջնորդարանի վայելած բարձր հեղինակութիւնը և ազդեցութիւնը՝ հանգուցեալ Մխիթարեանից յետոյ՝ առաջին անգամ է զգալի չնորհիւ խոհական տակտիկայի։

Հայկազուն

ԹԱԹԱՐՆԵՐԻ ԱԽԵՐԱՆՆԵՐԸ *)

(Սեփ. Թղթակցից)

II

[illegible]

քան 3.000,000 ր.։ Միայն Արդուինի մէջ քանդված շինութիւններն ու այրված տները աւելի քան 3.000,000 ր. փող արժեն։ Արդուինի, Արդանուչի, Օլթիի, Օքրոբաղէտի, Տանձոտի մէջ 5000 կնոջ ճակատի և կրծքի ոսկիները, գոհարեղէն զարդերը և մարգարիտները կարժենային աւելի քան 1.000,000 ր.։ Հետևաբար երեք գաւառների քրիստոնեայ ազգաբնակութեան վնասը երբէք 16 միլիոնից չի կարելի պակաս համարել։

Այս բոլորը հնարաւոր կը լինէր տանել ու տոկալ առ այժմ, եթէ հայ և յոյն փախստականները հնարաւորութիւն ունենային վերադառնալ իրանց բնակարանները և կարգի գցել իրանց տնտեսութիւնը։ Բայց աւերի ու թալանի դուրս եկած թուրքը, օտար թէ բնիկ, այնպիսի դիրք է բռնել, որ անհնար է գարնան սկզբին երկրագործութեան ձեռնամուխ լինել և պատրաստել ժողովրդի պաշարը։

Ինչով պիտի վերջանայ այս հրէշային վիճակը, չի կարելի նախատեսել։ Եթէ թըշնամին՝ օսմ. ասկեարը եկած ու կատարած լինէր, կարելի էր դարձեալ անվրդով տանել, բայց ինչ անել այն առտնին դաւաճաններին, որ զինվել են ու թշուառ ժողովրդին թալանելուց, կոտորելուց յետոյ՝ աքնում են մնացեալներին էլ սովամահ կոտորել։

Նորանուաճ երեք գաւառների՝ Օլթիի, Արդահանի և Արդուինի հայ ժողովրդի վնասները ներկայացնելով «Մշակի» ընթերցողներին, մենք նրանց ուշադրութիւնն ենք հրաւիրում հետևեալ էական կէտերի վրա, որոնց մասին թուրք և վրացական մամուլի էջերում թիւր և իրականութեանը միանգամայն հակասող լուրեր են հրատարակվում։

Օլթիի գաւառի ամբողջ ազգաբնակութեան թիւը 35,000 հոգի է, որոնց մէջ հայերը 4350 հոգուց էլ մի բան պակաս են։ Օլթիի գաւառի 146 գիւղերում ապրում են մեծ մասամբ թուրքեր և քիւրդեր։ Այդ գիւղերից միայն 7-ն է հայկական և 7-ը յունական, իսկ մնացեալ 132 գիւղերի բնակիչները թուրքեր են, քիւրդեր և թիւրքմէններ։ 7 յոյն գիւղերում ապրում են հայերից էլ թւով պակաս յոյներ։ Հետևաբար Օլթիի գաւառի բնիկ հայ և յոյն քրիստոնեաները բնաւ չէին կարող բռնանալ իրանցից չորս անգամ թւով մեծ թուրքերի և քիւրդերի վրա։ Մանաւանդ որ Կարսի նահանգապետի տուած զէնքի վկայականների համաձայն՝ թուրք ու քիւրդ ազգաբնակութիւնը 50 անգամ աւելի շատ հրացան ու ատրճանակ ունէր, քան թէ քրիստոնեաները։

Արդահանի 261 գիւղերի մէջ միայն 2 հայ գիւղեր կան, որոնք երբէք չէին կարող յանդգնել իրանցից 150 անգամ աւելի շատ թուրք, քիւրդ և թարաքեամա գիւղերի վրա յարձակվել։ Արդահանի 75,000 ազգաբնակութեան մէջ հայերը ընդամենը 1500 հոգի են, որոնցից հազարից աւելին Արդահանի քաղաքաբնակ է։ Հետևաբար հայերին մեղադրել, թէ նրանք իրանց դրացի թուրքի ու քիւրդի տասնեակներով գիւղերն են կործանել, աւելի քան անբարեխղճութիւն է։

Միևնոյն բանը կարելի է ասել և յոյների մասին։ Արդահանի գաւառում կայ միայն 21 յոյն գիւղ ընդդէմ 238 թուրք, թարաքեամա, քիւրդ (բոլորն էլ մուսուլման) և թիւրքմէն գիւղերի։ 75,000 ազգաբնակութեան մէջ յոյների թիւը 12,000 հոգու չի հասնում և մուսուլմանները հինգ անգամ աւելի մեծ թիւ են կազմում յոյներից։ Նոյնպէս Արդահանի գաւառի մուսուլմանները 50—60 անգամ աւելի մեծ թւով զէնք կրելու իրաւունք ունէին այդ գաւառում, քան թէ քրիստոնեաները՝ յոյն և հայ, նոյն իսկ սրանց հետ պէտք է վերցնել ռուս պրաւօսլաւ և սեկտանտ գիւղացիները, որոնք չնչին տոկոս են կազմում։

Իսկ Արդուինի գաւառում Արդուին և Արդանուչ աւաններից դուրս, միայն 6 գիւղ հայ կայ ընդդէմ 190 թուրք ու լազ գիւղերի, որոնք բացարձակ տէր և տնօրէն էին գաւառում թէ կռւից առաջ, թէ այս ճգնաժամին։ Արդուինի գաւառում չը կան ո՛չ յոյներ, ո՛չ ռուսներ՝ սեկտանտներ և ո՛չ էլ քրիստոնեայ վրացիներ։ 6 գիւղի ազգաբնակութիւնը 5500 հոգի է, աւանների հետ՝ 10,000-ից մի բան աւելի, որի դէմ կանգնած են 50,000 թուրքեր, լազեր, թիւրքմէններ և քիւրդեր։

Այս թւերն այնքան պերճախօս են, որ մենք կարծում ենք, թէ այլ ևս սրանց վրա ճառելը աւելորդաբանութիւն է։

Օլթի Ատրպետ

*) Տես «Մշակ» № 54.

ՌՈՒՍՆԵՐԻ ԿՈՉԸ ՀԱՅ ՓԱԽՍՏԱԿԱՆՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ

Պետրօգրադի լրագիրներում տպված է հետևեալ կոչը.

«Հազարաւոր հայեր՝ ծերունիներ, կանայք և երեխաներ տանջվում են իրանց վաղեմի թշնամիների—թիւրքերի վրէժից, կողոպուտից և բռնութիւնից։ Բանի մահի ահարկու ուրուականը, բազմապիսի տանջանքները, լաւագոյն դէպքում լիակատար աւերածութիւնը, ստիպեց նրանց թիւրքաց արշաւանքի ժամանակ թողնել իրանց բնակավայրը, թոյլ չը տալով վերցնել և տանել իրանց գոյքը։ Մերկացիկներ և մերկ են դարձել նրանք և ոչ մի տեղից օգնութեան յոյս չունեն։ Նրանց ամուսինները և եղբայրները մասամբ ընկել են թիւրքերի ձեռքով, մասամբ մտել են կամաւորների խմբերի շարքը և կռւում են բռնակալների դէմ։

«Մենք չենք կարող մեր օգնութիւնը փնտրող մեր եղբայրներին, դաժան պատերազմի անմեղ զոհերին, մերժել։

«Մենք չը պէտք է թոյլ տանք, որպէսզի կանայք, երեխաները և ծերերը, հին կուլտուրական քրիստոնեայ ժողովրդի որդիքը, կործանվեն սովից ու ցրտից։

«Մենք պարտաւոր ենք օգնել նրանց։

«Նրանց մերձաւոր ցեղակիցները արել են և անում են ամենը, ինչ կարող են։ Բայց կարիքը մեծ է և աճում է իւրաքանչիւր օր։ Ժամանակը չի ներում։ Պետրօգրադի քաղաքացիներ, ցոյց տուէք բարոյական և նիւթական աջակցութիւն մեր եղբայրներին։

«Բարձրացրէք նրանց ոգին, թոյլ մի տաք, որ նրանց տանջված սրտերի մէջ ապաստան գտնի յուսահատութիւնը, ջերմացրէք մրսողներին, հագցրէք մերկերին, կերակրեցէք քաղցածներին։

«Թող մեծն Ռուսաստանը մի աւելորդ անգամ ապացուցի, որ իր սիրառատ և քրիստոնեայ սիրտը, որ բոլոր ժողովուրդներին, որոնք ապրում են իր սահմաններում, բերում է սէր և խաղաղութիւն, ուրախ և բարեկամական օգնութեան ձեռք է մեկնում նրանց այս ծանր օրերին»։

Կոչի տակ ստորագրել են՝ Պետրօգրադի քաղաքագլուխ կոմս Ի. Ի. Տոլստոյ, Պետ. Խորհրդի անդամներ՝ Ն. Ս. Տագանցեվ, Ա. Վ. Վասիլիեվ, Ն. Ս. Աւդակով, Պետ. Դումայի անդամներ՝ Ի. Ն. Եֆրեմով, Ե. Ն. Կովալևսկի, Պ. Ն. Միլիւկով, Ա. Ի. Շինգարեով, իշխ. Ս. Պ. Մանսիրեվ, Պետրօգրադի քաղ. դումայի նախագահ՝ Ս. Վ. Իվանով, իրաւաբաններ՝ կոմս Մ. Մ. Պերովսկի-Պետրովօ-Սոլովօվօ, Ա. Ի. Գուչկով, Վ. Դ. Կուզմին-Կարավայեվ, Ս. Մ. Պրոպպէր, Մ. Մ. Ֆեօդորով, Պ. Ս. Զիտաեակով, ակադեմիկ Ն. Եա. Մառը, պրոֆեսորներ՝ Մ. Ի. Րոստովցեվ, Ա. Ա. Լիխաչեվ, Կ. Պոլսի ռուսական դեսպանատան առաջին թարգման Ա. Ա. Մանդելշտամ, Լ. Ի. Լուտուգին և Ս. Մ. Րոստովցեվ։

ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄ

—о—

ՌՈՒՍ-ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ ԵՒ ՌՈՒՍ-ԱՒՍՏՐԻԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄ

(Պետ. Հեռ. Գործ.)

12 մարտի

ՊԵՏՐՕԳՐԱԴ.—Պաշտօնական։ Գերագոյն Զօրահրամանատարի շտաբի կողմից.

Միջին Նէմանի արևմտեան մասում մենք շարունակում ենք առաջանալ։

Նարէվի աջ ափում և Վիսլայի ձախ ափում էական փոփոխութիւն չը կայ։

Կարպատներում Ուժօկի և Բարտֆէլդի ուղղութեամբ մեր առաջխաղացման գործողութիւնները զարգանում են. մեր զօրքերը չափազանց դժուարին պայմաններում ձեռք բերին վճռական ու կարևոր աջողութիւն Լուպկովի լեռնանցքի շուրջ, ուր մենք գրոհ տալով վերցրինք աւստրիական մի դիրք։ Անցնելով խութերով լի անտառը և մի քանի խրամատ, մեր հետևակ գնդերը մօտեցան թշնամու գլխաւոր դիրքին և, ռմբակոծելուց յետոյ, խոր փոսերով ներս խուժեցին և ձեռք ձգեցին մի հիմնական ամրութիւն։ Աւստրիացիք մի քանի կատաղի յարձակումներ գործեցին խիտ զօրաշարքերով, որոնք մասամբ ցիրուցան եղան, մասամբ ոչնչացան մեր կրակից ու սուինային յարձակումներից։ Մարտի 11-ի առաւօտեան մի քանի դիրքերից թշնամին սկսեց նահանջել։ Մենք մի օրում ձեռք ձգեցինք մօտ 100 օֆիցէր և 5600 զինուոր գերի մի քանի տասնեակ գնդացիրներով։

Գերմանական մի դիրիժաբլ Լոմժայում նետեց 14 ռումբ։ Զօրքերի մէջ կորուստ չը կայ, բայց 9 խաղաղ բնակիչ վիրաւորվեցին և մի ձի էլ սպանվեց։

Մարտի 11-ի արևածագին գերմանացիք նոր յարձակում գործեցին Վախի մօտ, բայց վանվեցին խոշոր կորուստներով։

Մեր օդագնացները գործում են եռանդով։

ՖՐԱՆՍ-ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ ԵՒ ԱՆԳԼՕ-ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄ

(Պետ. Հեռ. Գործ.)

11—12 մարտի

ԼՈՆԴՈՆ.—Պաշտօնապէս հաղորդվում է, որ անգլիական երկու օդագնաց 8 ռումբ նետեցին Անտվերպէնի մօտ, Գոբոկէնում կառուցվող գերմանական ստորջրեայ ռազմանաւերի վրա։ Ըստ երևոյթին երկու ռազմանաւ բաւական փչացել են։ Երրորդ օդագնացը ստիպված էր իջնել Հոլանդիայում։

ԼՈՆԴՈՆ.—Անգլիական գլխաւոր բանակում գտնված մի ականատես այսպէս է նկարագրում Նէվշապէլի մօտ տեղի ունեցած արիւնահեղ ճակատամարտը։ Բիէզի անտառի մօտից ձեռնարկված հակայարձակումների ժամանակ գերմանացիք կրեցին ահագին կորուստներ. անգլիացիների շէշտակի կրակից զօրաշարքերն ընկնում էին իրար ետևից։ Անգլիական մի գումարտակ

Բ Ա Ն Ա Ս Ի Ր Ա Կ Ա Ն

[illegible]

կը ստիպէ։ Իսկ երբ նա ունէ ձգտում մը չունի և կընթանայ միշտ սարկութեան մէջ, ապա նա շատով կը փճանայ։ Եւ երբ անհատական կեանքին մէջ այսքանը պարզ շօշափելի կերպով կը տեսնենք, ուրեմն ինչ որ է այս՝ անհատներու մէջ, նոյնն է նաև ազգերու մէջ, քանի որ անհատներ կը կազմեն ազգը։

Եւ արդեօք մեր ազգային գոյութեան գաղտնիքը ինչ բանի մէջ կը կայանայ, մենք՝ որ դարերէ ի վեր հալածուեր, ճընշուեր, հարստահարուեր և՝ հակառակ ստոր-կական այդ ամեն հալածանքներուն՝ կարողացեր ենք մեր ինքնուրոյնութիւնը պահպանել և պիտի պահպանենք, որովհետև ձգտեր ենք դէպի ճշմարիտը և, հակառակ՝ թշնամիին ենթարկած լուծին, դարձեալ յարգեր, սիրեր և ձեռք ենք կարկառեր և կանգներ մեր վեհանձնութեան տիպով. և դա կատարեցինք, որովհետև մեր նախահայրերէն ընդգրկած ենք ճշմարիտ գաղափար մը, որ ազգութեան մէջ ո՛չ թէ նոր է—դա մեր քրիստոնէական վեհ ոգին է—որ եկեր է հայը իր միջավայրին վրայ բարձր պահելու, և մենք յառաջ ենք ընթացեր այդ բարձր սկզբունքով, որովհետև դա է միայն ազգերու ճշմարիտ եղբայրսիրութեան վարդապետութիւնը։ Կարդացէք հաստատելու համար, և պիտի հասկնաք։

Եւ երբ Թիւրքիան իր ամբողջ շրջապատը ասիական թմրած, նեխած դրութեան մէջ գտաւ, այն ժամանակ նա քաջութիւն ունեցաւ ընդգրկելու այնպիսի սկզբունքներ, որ եկաւ իր ընտանեկան և քաղաքական կեանքը նոր հիմունքներու վրայ դնելու, որը սակայն եկաւ տանելու դէպի քայքայում։

Եւ հակառակ ասիական քայքայուած այդ միջավայրին, հայ ազգը կարողացաւ յառաջդիմել, որովհետև քրիստոնէութիւնը եկաւ գաղափարական տեսակէտ, նոր սկզբունքներ տալու. թէպէտ և պզտիկ վտանգներէ անցաւ, բայց նա բարձրացաւ միջավայրին մէջ։ Այսպէս ուրեմն մենք կուզանք զգացնել մեր անգիտակից ազգայիններուն, թէ ինչպիսի աւազակապետութեան մը ճիրաններուն տակ կապրէինք թիւրքահայերըս, և իրերու այդ կացութեան մէջ կարողացեր ենք կանգնիլ մեր ազգային ինքնուրոյնութեանը մէջ։

Եւ արդէն մեր ազգը նոր գաղափարներ ընդունելու մէջ աշակերտ չէ. իր պատմութեան մէջ՝ նա հաճութեամբ ընդունած է յունական, հռոմէական քաղաքակրթութիւնը և այդ քաղաքակրթութիւնը նա չափեր, ձևեր և նոյն դրօշով եկեր է իր ճամբուն վրայ։ Եւ երբ կռիւը կանցնի, նոր պայմաններու մէջ՝ նա դուրս պիտի գայ յաղթող կերպով։ Սա իրերու երկաթեայ ճշմարտութիւնն է։ Եւ մենք առանց երկիւղի մօտենանք այլ ևս, տեսնելու համար թէ մենք անհրաժեշտութիւն ունի՞նք թէ ոչ։

Եւ դա հասկնալու համար պէտք է աչքատինք միջնադարեան այն բռնութիւններէն, որ թշնամին գործ կը դնէ մեր վրայ։ Նա ազատ կերպով մեզ կը սպաննէ, կը հարստահարէ, բայց մեր նշանաբանը թող լինի այլ ևս ներկայ վճռական այս վայրկեաններուն մէջ «Ջնջել աւազակապետական սիստէմը» նորագոյն պետութիւն ստեղծելու համար Թիւրքիոյ մէջ, որով կարողանանք վճռել մեր ճակատագիրը։

Եւ ահա թէ՝ ինչ կը նշանակէ հայկական հարց. հայկական հարցը կը նշանակէ ազգային կեանքի նորագոյն դրութիւն ունենալը, որպէսզի կարենանք մեր գոյութիւնը պահպանել։ Եւ ահա թէ ինչո՞ւ մեր եղբայրները բանտերը մտան, աքսորավայրեր գացին. ու երբ Կիլիկիոյ արիւնը չէր չորացած, հայը իր կեանքով, արիւնով եկաւ բռնապետական այդ պարիսպը ջնջելու, և մենք ստիպուած էինք կռուելու, քանի որ իրերը մեզ հոդ էին հասուցեր։ Եւ երբ Թիւրքիան ունի այսօր իր պաշտօնեայ ներկայացուցիչը, միամտութիւն կը լինէր այլևս միանալ այնպիսի կուսակցութեան մը հետ, որ նորագոյն պետութիւն չընդունիր։

Եւ մենք կանգնած այս օրերուն մէջ, երբ արդէն դիրքերն ողողուած են, և մենք մեր դատն յառաջ կը մղենք, յանուն ճշմարտութեան և իրաւունքի, որովհետև անցեր են այլևս դիւանագիտական խաբերայութիւնները, մենք խաբուողներ չենք այլևս։ Ինքդ էիր, որ առաջնորդեցիր մեզ այսօր դէպի անջատողականութիւն. լաւ լսէ, ո՛վ Թիւրքիա, որովհետև մենք անջատողականներ չէինք և ոչ ալ պահպանողականներ, և ատոր ապացոյց՝ 1908 թուի խանդավառութիւնը, երբ մենք բոլոր ատելութիւնները մէկդի նետեցինք, ինչու որ՝ մեկը խօսուեցաւ՝ «Եկէք միանանք, Թիւրքիան բարգաւաճենք». և մենք սոյն հաւատքով վար դրինք մեր զէնքը, ապացուցանելու համար թէ մենք անջատողական գաղափար չունինք։ Բայց հարցը այս է, թէ ինչ եղաւ 1908-էն վերջ՝ Եկաւ կրկին հին բռնապետական Թիւրքիան, հայ չմնաց, որ չճնշուէր. խօսք, կարծիք, իրաւունք, օրէնք չմնաց, որ չխեղդուէր. և այս անցքերէն յետոյ, եթէ կայ միամիտ հայ մը, որ դեռ հաւատք կընծայէ Թիւրքիոյ, նա սխալած կըլլայ։

Եւ երբ իրերու դրութիւնը այսքան պարզ է, ուրեմն՝ մենք այսօր, կանգնած

չէր կրակում մինչև այն րոպէն, երբ թշնամին մօտեցել էր 50 քայլ, որից յետոյ սկսեց անարգել կրակ հրացաններից ու գնդացիրներից։ Գերմանացի օֆիցէրները նետվում էին կռւի մէջ քաջաբար, օրինակ տալով զինւորներին։

ՊԱՐԻԶ.—Պաշտօնապէս յայտարարված է, որ Լոյս երեքշաբթի գիշերը Արրասի հիւսիսային մասում գերմանացիք փորձեցին երկու յարձակում Նոտր-Դամ-դէ-Լօրէտտի մօտ, բայց լիակատար պարտութիւն կրեցին։

ՀԱՄԱԵՒՐՕՊԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ՑՈՒՐՋԸ

(Պետ. Հեռ. Գործ.)

11—12 մարտի

ԱԹԷՆՔ.—Յունաստանում դրութիւնը անփոփոխ է։ Ոստիկանութիւնը արգելեց ցոյցեր անել և համախմբվել փողոցներում։

ԼՎՕՎ.—Երէկ ռուսական մեծաթիւ զօրամասերի Պերեմիշլ մտնելու րոպէին վերջինս մռայլ տեսք ունէր. խանութները փակ էին, բաց էր. միայն մի ճաշարան, ուր ծախսում էին բացառապէս սուրճ ու թէյ։ Տներին ձեռք չէ տրված։ Միայն ամբակոծութիւնից փչացել են պատուհանները։ Զօրքերի ետևից մեր խնտենդանտական վարչութիւնը քաղաք մտցրեց մեծ քանակութեամբ մթերքներ։ Լվովի վրայով մտադրութիւն կայ ուղարկել Ռուսաստան 30,000 գերի։

ՄԱԿՈՒ.—Անդրկովկասեան երկաթուղիներով մաքսաւոր ապրանքների ընդունելութիւնը դադարեցնելու և սահմանները փակելու պատճառով Մակուի խանութիւնը մնաց առանց նաւթի, շաքարի ու այլ անհրաժեշտ կենսական մթերքների, որոնք ստացվում էին Ռուսաստանից։ Օգտվելով դրանից, Մակուի վաճառականները փորձեցին իջեցնել ռուսական րուբլու գինը մինչև 70 կօպէկի, բայց ռուսաց հիւպատոսի ձեռք առած միջոցների շնորհիւ այդ փորձը չաջողվեց։

ԿԻԷՎ.—Հարաւ-արևմտեան և գալիցիական երկաթուղիներում եռանդով պատրաստութիւններ են տեսնվում փոխադրելու Պերեմիշլի 100 հազար գերիներին, նաև ահագին թւով աւարը։ Գերիների մեծ մասին մտադրութիւն կայ ուղարկել Ռուսաստան առքով։

ՊԱՐԻԶ.—Այս ամբողջ շաբաթը Ֆրանսիայում բացառապէս Սերբիայի հերոսութեան և տանջանքների մասին էին յօդուածներ տպում և խօսում։

ԼՕՆԴՕՆ.—Հաստատվեց մանամաժողով լօրդ Ռօզբէրիի նախագահութեամբ ռուսական դրօշակի օր կազմակերպելու և հանգանակութիւն կատարելու համար՝ ի նշան ռուսական զօրքի ու ռուս ժողովրդի զոհերի մեծ գնահատութեան։

Թագաւորական աշխարհագրական ընկերութեան խորհուրդը հանեց Սվէն Գէդինին իր պատւաւոր անդամների ցուցակից՝ Թագաւորի թշնամիներին համակրելուն համար։

Լօնդօնի գրադարանի հոգաբարձու խորհուրդը զեկուցում կարդաց Ռուսաստանի մասին։ Ժողովի նախագահ Մակկենզի Ուօլլէսը ուրախութիւն արտայայտեց անգլօ-ռուսական համաձայնութեան առիթով։

ՄՕՍԿՎԱ.—Բացվեց համազեմստվային միութեան կազմի մէջ մտնող և վիրաւորներին օգնող զեմստվոների ներկայացուցիչների համագումարը։ Նիստերը կատարվում են դռնփակ։

ԼՎՕՎ.—Շատ քաղաքներից և գիւղերից հաղորդւում են, որ Պերեմիշլի անկման առիթով կատարվել են ցոյցեր։

ՍՕՖԻԱ.—Պերեմիշլի անկման առիթով ռուսաց դեսպանը ստանում է Բուլգարիայի բոլոր ծայրերից բազմաթիւ շնորհաւորանքներ։

ՊԵՏՐՕԳՐԱԴ.—Աստրախանի նահանգի կալմըկները, որոնք օրէնքով զինւորական ծառայութիւն չեն կրում, նուիրեցին 25,199 րուբլի 38 կ.՝ կալմըկ ժողովրդի անունով լազարէթ հիմնելու համար։ Ներքին գործերի մինիստրի ամենահպատակ զեկուցագրի վրա այդ առիթով Թագաւոր Կայսրը բարեհաճեց մակագրել՝ «Սրտանց շնորհակալ եմ»։

ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆԻ ՑՈՒՐՋԸ

(Պետ. Հեռ. Գործ.)

11 մարտի

ԹԷՀՐԱՆ.—Կան ստոյգ տեղեկութիւններ, որ գերմանական միսսիան և Թիւրքաց դեսպանատունը եռանդուն յարաբերութեան մէջ են Քիրմանշահի, Սպահանի, Շիրազի և Հարաւային Պարսկաստանի մնացած վայրերի իրանց գործակալների հետ, նաև Պարսկաստանի առանձին ցեղերի պարագլուխների, մի քանի պարսիկ նահանգապետների և հոգևորականութեան ներկայացուցիչների հետ։ Յարաբերութիւնների նպատակն է՝ Պարսկաստանին դրդել պատերազմի ելնելու Ռուսաստանի և Անգլիայի դէմ։

ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ՑՈՒՐՋԸ

✦ Բարեգործական վիճակախաղի կոմիտէտը որոշել է տոմսերի վիճակահանութիւնը կատարել յունիսի 1-ին։

✦ Գերմանական խոշոր ուժեր շտապով կենտրոնանում են Կրակովի շուրջը։ Բերդի բոլորքը կառուցվում են նոր ամրութիւններ։

✦ Վիէննայում Պերեմիշլի անկումն առաջ բերեց լքումն ազգաբնակութեան մէջ։ Իշխանութիւններն ամեն կերպ աշխատում են բարձրացնել տրամադրութիւնը։ Լրագիրները լոյս տեսան սև շրջանակով։

✦ «Berl. Tag.»-ը ասում է. «Պերեմիշլի անկմամբ՝ Աւստրիան այսուհետև կռիւը շարունակելու է ոչ թէ յաղթելու համար, այլ իր գոյութիւնը պահպանելու համար»։

✦ Պերեմիշլից յետոյ ռուսների գլխաւոր ջանքերը ուղղված են Կրակովը վերցնելու, որից յետոյ արդէն ճանապարհը դէպի Բերլին բաց է։

✦ Մօսկվայի հայոց եկեղեցում կատարվել է հանդիսաւոր մաղթանք Պերեմիշլի անկման առիթով։

✦ Բուլգարիայում մարտի 15-ին սպասվում է ընդհանուր զօրահանութիւն։

✦ Աւստրիական զինւորական մամուլի բիւրօն յայտնում է, որ Կարպատներում սկսվել են կատաղի վճռական կռիւներ, որոնց վախճանը դժուար է նախատեսել։

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

Ց Ո Ւ Ց Ա Կ

(Նուիրատուների Ջավա կղզու Բանդօնգ քաղաքի՝ յօգուտ հայ փախստականների)

(Տես «Մշակ» № 54)

	ֆրանկ	սանտ.
Սահակ Ստեփանոսեան	51	75
Աւետիք Մարտիրոսեան	20	70
Սիմէօն Ս. Միքայէլեան	41	40
Միքայէլ Ս. Միքայէլեան	103	50
Մարտիրոս Բ. Յովհաննիսեան	103	50
Սարգիս Մ. Թորոսեան	5	$17^1/_2$
Բաղդասար Մ. Խաչատրեան	5	$17^1/_2$
Մկրտիչ Տէր-Սարգսեան	51	75
Մկրտիչ Բ. Յովհաննիսեան	20	70
ՈՃ	5	$17^1/_2$
Յովսէփ Գ. Անդրէասեան	5	$17^1/_2$

Գումարը ֆրանկ. 414

Ի Մ   Կ Ա Ր Ծ Ի Ք Ը

Բագուի հայ դերասանական խմբի և հայ գրող Լէօի միջև սկսվել է մի վէճ, որ խոշոր սկզբունքային նշանակութիւն ունի և արժէ խորին ուշադրութեան։

Բանն այն է, որ Եղօյեան անունով մի օրիորդ Լէօի «Մելիքի աղջիկը» պատմական վէպը փոխադրել է դրամայի և տուել Բագուի խմբին ներկայացնելու։ Պիէսը ներկայացվել է մի քանի անգամ և ունեցել է նիւթական աջողութիւն իր արտաքին, վէպի հետ կապ չունեցող էֆեկտների շնորհիւ։ Բայց իբրև բեմական երկ, իբրև գեղարուեստական գործ նա յայտնվել է ոչ միայն պակասաւոր, այլ և, ինչպէս ինքը Լէօն է ասում իր լրագրական բողոքում, «կոպիտ» և «գործող անձանց հոգեբանութիւնը միանգամայն անհամապատասխան» վէպի հերոսների հոգեբանութեանը։

Վէպի հեղինակը հեռագրով արգելել է դերասանական խմբին ներկայացնել իր գրական աշխատանքի աղաւաղումը։ Բայց խումբը ուշադրութիւն չէ դարձրել և շարունակել է «դրաման» ներկայացնել և օգտվել նրա նիւթական աջողութիւնից։ Եւ ոչ միայն այս, նա արհամարհել է հեղինակի իրաւունքը, չը տալով նրան այն վարձը, որ բարոյապէս պարտաւոր էր տալ, և գրպանել է ամբողջ հասոյթը առանց խղճի մի թեթև խայթոցի։ Այդ էլ բաւական չէ համարել խումբը։ Այժմ նա վազել եկել է Թիֆլիս և ուզում է նոյն շահագործութիւնը հեղինակի իրաւունքի՝ շարունակել և՛ այստեղ, չը նայելով որ նոյն իսկ փոխադրող օրիորդը արգելում է այդ անել։

Ես ծանօթ չեմ ռուսաց օրէնքների տրամադրութեանը նման հանգամանքներում—չը գիտեմ ունի իրաւունք մի խումբ միայն փոխադրողի լիազօրութեամբ և առանց վէպի հեղինակի թոյլտւութեան ներկայացնել փոխադրութիւնը, թէ ոչ։ Այս մասին իրաւաբանների կարծիքներն իսկ բաժանվում են։

Բայց ինձ համար կարևորն այդ չէ։ Գլխաւորն իմ կարծիքով գործի բարոյական կողմն է։

Այս տեսակէտից ես Բագուի դերասանական խմբի արարքը համարում եմ հաւասար յանցանքի։ Նախ և առաջ՝ գեղարուեստի վերաբերմամբ։ Բնական է, որ խումբը նիւթական նեղ վիճակից դրդված երբեմն շեղվի գեղարուեստի պահանջներից, բայց ամեն ինչ չափ ու սահման ունի։ Այն, ինչ որ խումբը վերջերս թոյլ է տուել իրան Բագւում մի շարք խայտառակ ներկայացումներով, նոյն իսկ կրկէսներին թոյլատրելի չէր։

Գալով «Մելիքի աղջկան», խումբը պէտք է զգար, որ բաւական է Լէօի կարծիքը իր երկի փոխադրութեան մասին, թէ «կոպիտ» է, որպէսզի «դրաման» այլ ևս չը ներկայացվի։ Այն ինչ խումբը մի զարմանալի յամառութեամբ և ուղղակի յանդգնութեամբ շարունակում է ներկայացնել փոխադրողի անշնորհք գործը և շարունակում է հարստահարել հեղինակի իրաւունքը։

Ի՞նչ պէտք է անել մարդկանց այդ ոչ պատուաբեր վարմունքի առաջն առնելու համար, եթէ նոյն իսկ օրէնքն անզօր է նրանց արգելելու։

Դատն, իմ կարծիքով, պատկանում է հասարակութեանը։ Ահա այն գլխաւոր դատաւորը, որ պիտի տայ իր դատավճիռը։

Տեսնենք կա՞յ, արդեօք, մեզանում հասարակական դատարան։

Շիրվանզադէ

ՊԵՏԱԿԱՆ ՆՈՐ ՆԵՐՔԻՆ ՓՈԽԱՌՈՒԹԻՒՆԸ

Երբ մենք մի քանի շաբաթ առաջ սոյն էջերում խօսեցինք Պարիզում կայացած ֆինանսական կօնֆերէնցիայի և Ռուսաստանի կնքած առաջին արտաքին փոխառութեան (պատերազմի ընթացքում) մասին, շեշտեցինք առանձնապէս, որ դա առաջին և վերջին փոխառութիւնը չը պիտի լինի, այլ Ռուսաստանըստիպված կը լինի պատերազմի յետագայ ծախքերը հոգալ փոխառութիւնների միջոցով։

Մեր կանխատեսումը իրականացաւ շատ շուտով։ 50 միլիօն ֆունտ ստեռլինգը (կամ 500 միլ. րուբլին) անբաւարար համարվեց և կառավարութիւնը բարձրագոյն ուկազով (փետրվար ամսին) դիմեց ներքին նոր փոխառութեան։ Նոր ներքին փոխառութիւն է կոչվում դա այն պատճառով, որովհետև պատերազմի ընթացքում, անցեալ տարի հոկտեմբեր ամսին, կնքվել է առաջին ներքին փոխառութիւնը։

Զարմանալի նման պայմաններով են կնքվել այդ երկու ներքին փոխառութիւնները։ Նրանք նոյնն են թէ գումարի բարձրութեամբ՝ 500 միլիօն րուբլի, թէ կուրսով՝ 94 100-ին և թէ տոկոսով 5% (ճիշդ 5,35%). շատ նպաստաւոր մի տոկոս՝ կապիտալիստներին հեշտութեամբ դրաւել կաշառելու համար։

Այսպէս ուրեմն՝ պատերազմի ընթացքում, մինչև 7-րդ ամիսը լրանալը, Ռուսաստանը կնքել է երեք անգամ փոխառութիւն. անցեալ տարի հոկտեմբերին առաջին ներքին փոխառութիւնը՝ 500 միլիօն րուբլի, դեկտեմբերին առաջին արտաքին փոխառութիւնը՝ 50 միլ. ֆ. ստերլինգ (կամ 500 միլ. ր.), վերջապէս այս տարի փետրվարին երկրորդ ներքին փոխառութիւնը՝ 500 միլ. րուբլի։ Նշանակում է՝ բացի պատերազմական ֆօնդի կանխիկ միջոցներից, պատերազմի եօթամսեայ տևողութիւնը առիթ է տուել երեք անգամ փոխառութեան դիմելու և կնքելու 1500 միլիօն կամ $1^1/_2$ միլիարդ րուբլի մի խիստ պատկառելի գումար։

Ներկայ կապակցութեան մէջ մեզ հետաքրքրում է մի շատ կարևոր հարց. որքան են նպաստաւոր տիրող տնտեսական պայմանները՝ ներքին փոխառութիւնների համար. ինչու են առևտրական բանկերը առանձին կենդանի հետաքրքրութեամբ վերաբերվում դէպի փոխառութեան գործը և մեծամեծ գումարներով գրվում առաջարկված օբլիգացիաներին։ Օրինակ՝ հէնց միայն Թիֆլիսի բանկերը (պետական բանկի տեղական ճիւղը, Թիֆլիսի առևտրական բանկը, Ազով-Դօնսկի բանկի տեղական բաժանմունքը, Վոլժսկօ-Կամսկի բանկի բաժանմունքը, Թիֆլիսի վաճառական բանկը) շատ շուտով գրվել են նոր փոխառութեան օբլիգացիաներին մօտ չորս միլիօն րուբլի։ Մասնակցել են առաւելապէս խոշոր կապիտալիստները։

Ի հարկէ, մի իդէալիստի և նացիօնալիստի մակերեսային տեսակէտից, կապիտալիստների այդ կենդանի հետաքրքրութիւնը դէպի փոխառութիւնն ուրիշ բան չէ, բայց եթէ մի հայրենասիրական ակտ։ Մինչդեռ ինքը փաստը՝ իր ողջ կօնկրետ մեծութեամբ՝ տնտեսական պայմանների նորաւկերպ դասաւորութեան արդիւնք է, ինչպէս կը տեսնենք մենք ստորև։

Պատերազմի, ինչպէս և նման քաղաքական արտակարգ եղելութիւնների (օրինակ՝ ապստամբութեան, յեղափոխութեան) ժամանակ տուեալ երկրի տնտեսական կեանքը կորցնում է իր կանոնաւոր առաջխաղացութեան նորմալ պայմանները։ Ամենագլխաւորը՝ դադար են առնում (Stagnation) կամ նուազում են արդիւնաբերական շահագործութեան և առևտրական շահեցման կամ վաստակի սովորական ճիւղերն ու միջոցները։ Արտադրական (պրօդուկտիվ) կապիտալի շուկան պահանջներ չէ ստանում խաղաղութեան օրերին ընդունված մասշտաբով։ Եւ կուտակված կապիտալը՝ տնտեսական կենդանի գործի վրա շահագործվելու առիթների բացակայութեան պատճառով՝ ուղղվում է իր հոսանքը դէպի բանկային խուլ ու մութ պահարանները։ Բանկերը առատանում են գործ որոնող «ազատ» կապիտալներով։ Մի կողմից իջնում է բանկային օպերացիաների նախկին կենդանի թափը, միւս կողմից նուազում է կապիտալի բանկային շահեցման տոկոսը՝ իբրև անմիջական հետևանք առաջին հանգամանքի։

Իսկ ինչ է նշանակում այդ բացասական փաստը տնտեսական կեանքում։

Դա նշանակում է, որ կապիտալիստի կուտակված նիւթական արժէքները ոչ շահագործվում են որպէս արտադրական կապիտալ և ոչ շահեցվում են որպէս ֆինանսական կապիտալ՝ նախկին նորմալ պայմանների ներած չափերով։ Բայց դա նշանակում է, միաժամանակ, որ ազատ կապիտալների կուտակված բեղերը շահեցման տեղ ու միջոց, առիթ ու հնարաւորութիւն է որոնում՝ բանկի պահարաններից արտահոսելու համար։ Եթէ այսօր ուրիշ ոչ ոք, բայց եթէ ինքը պետութիւնն է առաջադրում իր թղթերը՝ նպաստաւոր կուրսով ու տոկոսով փոխառութիւն կնքելու համար կապիտալի ներքին շուկայում, ապա կապիտալիստները միայն ողջունել և ընդառաջել կարող են այդ փաստին։ Գործի ընդհանուր կրիզիսի երկարատև շրջանում նրանց միլիօնները 5%-ով շահեցվելու հնարաւորութիւն են ստանում պետական ապահով թղթերի մէջ։

Ուրեմն ինչ հայրենասիրութեան գործ կարող է լինել այստեղ, երբ շահվելու, օգտվելու առիթներն են ժպտում մեր կապիտալիստներին։ Մեզէ բիւկի ենթակայ են նրանց գումարները։ Ռուսաստանը Գերմանիայի վիճակի մէջ չէ գտնվում այս պատերազմին։ Ռուսաստանի ֆինանսական թիկունքը տաք է. նրա ետև են կանգնած այնպիսի համաշխարհային բանկիրներ, ինչպէս են Անգլիան ու Ֆրանսիան և սրանց միջոցով (ծայրայեղ դէպքում) նաև Ամերիկան։ Եթէ օտար կրեդիտօրները պարտք են տալիս Ռուսաստանին դիւրութեամբ, նշանակում է երկիւղի ոչ մի առիթ ու հիմք չեն կարող ունենալ մեր երկրի կապիտալիստները։ Ուրեմն հարկ չը կայ էժան պատրիօտիզմի դափնիներ ընծայաբերել նրանց, որոնք սեփական օգուտների արշինով են չափում և ձևում իրերն ու երևոյթները։

B. Lucifer

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԳԱՒԱՌԻՑ

Օրվայ Ցորութիւններից

Զաքաթալա, 26 փետրվարի

Դեռ ևս վեց հոգուց բաղկացած աւազակային խումբը չոչնչացված՝ երևան է եկել քաղաքից Թիֆլիս տանող ճանապարհի վրա մի ուրիշ աւազակային խումբ, որը երէկ առաւօտեան քաղաքից 4 վերստ հեռաւորութեան վրա Զաքաթալայից Թիֆլիս գնացող երկու հայ վաճառականների թալանելուց յետոյ, նրանց «գթալով» տալիս է «նա չայ» 30 կօպէկ։ Վաճառականները ետ են դառնում ճանապարհից քաղաք։ Տեղ-տեղ սկսել են ճամբորդներին թալանել, կողոպտել։ Ժողովուրդը սարսափի մէջ է։ Այսօր երեկոյեան աւազակներից մէկը կալանաւորվելով բերվեց տեղիս բանտը։ Հետամտում են միւսներին։

Այսօր հողին յանձնվեց մօտ 90 տարեկան հասակում ղարաբաղցի Ստեփան-ապէր Վիրաբեանի մարմինը։ Հանգուցեալը մօտ 50 տարի ապրելով մեր քաղաքում և առևտրով պարապելով, ահագին հարստութեան տէր էր դարձել։ Սակայն բաղդի անիւը շրջելով, նա իր բոլոր կարողութիւնից զրկվեց և այսօր մեռաւ չքաւորութեան մէջ, թողնելով իր կնօջը օգնութեան կարօտ։

Այսօր մի քստմնելի սպանութիւն տեղի ունեցաւ քաղաքից մի քանի վերստ հեռաւորութեան վրա գտնվող Դանաչի լեզգիաբնակ գիւղում։ Այդ գիւղացի մի աղջկայ վրա սիրահարվում է մի երիտասարդ լեզգի։ Աղջկանից մերժում ստանալով, երիտասարդը իր երեք ընկերներով գնում է փախցնելու աղջկանը զոռով։

Հանդիպում են աղջկանը. կրկին մերժում ստանալով, տեղնուտեղը հրացանի գնդակով սպանում են թշուառին ու իրանք անյայտանում...

Նման դէպքեր հազուագիւտ չեն մեր շրջանի մահմեդական ժողովրդի մէջ։

Սօյզադէ

ԼՈՒՐԵՐ ՍՈՒԽՈՒՄԻ ՇՐՋԱՆԻՑ

I

Իր ժամանակին «Մշակում» գրել եմ, թէ ինչպիսի սրտառուչ վերաբերմունք է ցոյց տալիս Սուխումի շրջանի հայութիւնը դէպի հայ փախստականների ու կամաւորների օգնութեան գործը։ Մինչև այսօր ստացվել է մօտաւորապէս 13,500 րուբլի։ Գիւղերի մեծ մասը դեռ չէ կենտրոնացրել իր նուէրծխախոտը վաճառման համար։

Հարկ եմ համարում այստեղ շեշտելու, որ չը նայած գիւղացիների վերաբերմունքը միանգամայն խրախուսելի ու գովելի է, այնու ամենայնիւ գործը ձգձգվում է։ Այս բանում գլխաւորապէս յանցաւոր են գիւղական մասնախմբերը (յարգանքի արժանի բացառութիւններ կան), որոնք չափից աւելի են դանդաղում իրանց պարտականութիւնները կատարելու մէջ։ Մի քիչ էլ կարելի է մեղադրել Սուխումի յանձնաժողովին, որ նախկին եռանդով ու թափով չէ գործում ու խրախուսում մասնախմբերին։

Վերջերս գիւղերի ներկայացուցիչները յայտնեցին յանձնաժողովին, որ ցանկալի են համարում նոր ընտրութիւն կայացնելը՝ շրջանի բոլոր վայրերի ներկայացուցիչների մասնակցութեամբ։ *)

Նրանց այս առաջարկութիւնը պատճառաբանված է երկու կէտով.

ա) Յանձնաժողովը գործում է շրջանի անունից և բոլոր գիւղական մարմինները ենթակայ են նրան, ուրեմն նա պիտի լինի ամբողջ շրջանի կողմից ընտրված։

բ) Գիւղացիութիւնը դէպի իր ընտրած մարմինն աւելի մեծ վստահութիւն կունենայ։

Այս պատճառաբանութիւններից առաջինը լուրջ է ու հիմնաւոր, իսկ երկրորդը ըստ կզբունքով միայն ընդունելի է, որովհետև իրապէս յանձնաժողովի հաշուեմատեանը բաց է իւրաքանչիւր հետաքրքրվող անհատի համար։

Ցանկալի է, որ Սուխումի յանձնաժողովը յարգէ գիւղացիութեան ներկայացուցիչների այս առաջարկութիւնը և առանց ժամանակ կորցնելու ընտրութիւնների ձեռնարկէ։

II

Ինչպէս եղանակի փոփոխութիւնը ծանրաչափի վրա է ազդում, նոյն ճշդութեամբ ռուս-թիւրքական պատերազմի փոփոխութիւններն ազդում են շրջանիս բոլոր գործերի վրա։

Սարըղամիշի ու Արդահանի ժամանակաւոր անաջողութիւնները բոլոր գործերը վերջնական անկման աստիճանին հասցրին։ Թիւրքական երկու զօրաբանակի ջարդվելը ամեն ինչ նախկին դրութեան հասցրեց։ Դաշնակից նաւատորմի ունեցած աջողութիւնները Դարդանէլում օրէ-օր բարձրացնում են ծխախոտի գինը, որից և կախումն ունեն շրջանի մնացած գործերը։ Նեղուցների փակ լինելը շատ մեծ ազդեցութիւն ունեցաւ ծխախոտի այս տարվայ գնի վրա։ Արտասահմանեան (Ամերիկա և Եգիպտոս) երկու ամենից խոշոր հիմնարկութիւններ չը կարողացան նախորդ տարվայ ամբարած բերքն արտահանել։ Այդ պատճառով նրանք հնարաւորութիւն չունեցան մէկ պուդ անգամ գնելու։ Ասպարէզը մնաց տեղական ֆիրմաներին, որոնցից 12-ը սինդիկատ կազմեցին։ Չը նայած այս աննպաստ պայմաններին՝ ծխախոտն անցեալ տարվանից աւելի գին ունի այժմ, և այս՝ շնորհիւ այն բանի, որ տարվայ բերքը պակաս է, մէկ էլ՝ գալիք տարի լաւ բերք ունենալու

*) Ներկայ յանձնաժողովն ընտրված է քաղաքի կողմից, բայց իր գործունէութիւնը տարածել է ամբողջ շրջանի վրա։

Բ. Լ.

ազգայնութեան հողի վրայ, կը պահանջենք մեր գոյութիւնը։ Մեզ համար Թիւրքիան պատմական խաբեբայ մըն է. ապացոյց՝ աքինահեղ այն խոստումները 94-ի, 95-ի, 96-ի և 909-ի, որոնց առաջ գոհուեցանք մենք, զոհելով մեր թանկագին եղբայրներու կեանքը, երէկ և ահա այսօր։ Մենք կուզենք ուրեմն մեր սեփական դիրքով ու արիւնով սահմանելու մեր կեանքը։ Պէտք է մեր գոյութեան և ոչ-գոյութեան խնդիրը վճռուի։

Սարուկի, գերիի, ծառայի, ազնուականի խորութիւն գոյութիւն չունի, և մարդկութիւնը ամբողջապէս—գոնուի Աֆրիկէի մէջ թէ Հիւսիսային բևեռը—ուր ալ լինի, մարդ է, ուրեմն քո ընկերդ է և դու պարտական ես սիրելու քո անձիդ նման, որպէս համաշնասար։

Եւ սակայն Թիւրքիան չուզեց այդ ճշմարտութիւնը լսել և յամառ գնաց բռնակալութեան մէջ. օ՛ն ուրեմն դէպի անկում, իրերը այդպէս կը պահանջեն։ Եւ մենք երկրաւոր զոհաբերութիւններէն վերջ վաղը պիտի զանգ անօր փառահեղ անկումը տօնելու։ Դա մօտ է և վճռական։

Եւ արդեօք ինչ են այն ազդակները, որ մեզ դէպի այսօրուայ շարժումները կը մղեն. որովհետև քաղաքական ազատութիւն չկայ, տնտեսական լաւ վիճակ մը գոյութիւն չունի Թիւրքիոյ մէջ. և քանի որ դա ճիշդ է, պետութեան մէջ այս յատկանիշները գոյութիւն չունին, շատ պարզ է, թէ ուրեմն հայկական դատ կայ և կը լինի մինչև այն օրը, երբ անդին բռնաբարուած, ոչնչացած հայ աղջիկ կայ, սանձազերծ հարս կայ, հարստահարուած գիւղացի կայ և հայկական կեանք չկայ։

Ուրեմն յարատև կռի՜ւ այն իթթիհադ ահազակաճիտին դէմ։ Մեր նուիրական հայրենիքը այդ աւազակապետի տիրապետութիւն է դարձեր, մինչդեռ իմ հայրը իր օջախը ինծի սեփականութիւն ձգեց։

Հայ կեանքը, ուրեմն, նոր կեանք մը կը բերէ իր դէմ և նա նշանաբան ունենալով իրեն կռիւը՝ մեռնել, տանջուել է, որպէսզի այդ հողը, հօվիտը ոչ թէ աւազակապետին լինի, այլ իրեն։ Եւ արդեօք ի՞նչ կըրնայ ընել խեղճ զէյթունցին, սասունցին, մշեցին, եթէ ոչ միայն կռուիլ ու մեռնիլ հայրենիքի սիրոյն։

Եւ դուք, ով հարազատ հայրենասէրներ, մշակութականներ, եթէ կը ցանկաք ձեր բաղդը ձեր ձեռքով տնօրինել, եթէ կուզէք ձեր սահմանները ձեզի սեփականացնել, ազատ կեանք մը վայելել և վաղը ձեր ազատութեան արշալոյսը տօնել, կանգնեցէ՛ք ուրեմն այսօր համերաշխութեան, զոհաբերութեան և անձնուէր հերոսութեան ճանապարհին վրայ, վաղը դոչելու համար՝ «ազատ հայրենիք և ազատ հայութիւն»։

Անէծք, նզովք այսուհետև այն ամենուն, որոնք չեն կանգնիր իրենց պարտականութեան ճանապարհին վրայ։ Վանենք մեզմէ երկիւղը, վախը, տարկութիւնը և յառաջ ընթանանք յանուն մեր յաղթանակին, վրէժ առնենք մեր ճակատագրէն։ Եւ թող ապրի այն հայը, որ կը կատարէ իր պարտականութիւնը և կուզայ իր կեանքը տալու։

Եւ դուք, ով հայ պանդուխտներ, դուք որ հեռո՜ւ օտար ափերու վրայ կը հեծէք ու սիրով կապրիք, այսօր զոհաբերութեան սեղանին վրայ դնելով ձեր հարազատներու կեանքը՝ ապրեցէք այսօր և ապրեցէք վաղը։

Արամ Երեմեան

Կալկաթա (Հնդկաստան)

[illegible]

III

[illegible]

Ն. Աւդալբէգեան

ՏԵՂԵԿԱՏՈՒ ԶԱՆԳԵԶՈՒՐԻ

I

[illegible] մեր կեանքը կաշկանդել։ Գաւառիս ներքին կեանքը անշարժ, մեռած, կատարեալ մի գերեզմանատան է նմանվում։

Մեր ուրախութիւնը և տրտմութիւնը կախված են դրսից՝ պատերազմի դաշտից ստացվող լուրերից։ Կռւող զինւորներից, ղեկավար զօրականներից և քաղաքագէտներից աւելի շատ են վրդովւում մեր գաւառացիք պատերազմի շուտ և յաղթական աւարտմանը։

Աւեառուրը ինչպէս գիւղական կեանքում, նոյնպէս և քաղաքում շատ թոյլ է։

Գաւառիս հացը բաւարար կարելի է համարել։ Ղափանի մի շարք գիւղերում մեծ քանակութեամբ ցորեն կայ. իսկ միւս մասերում թէև ամառվայ բերքը վատ էր համարվում, սակայն դրսից ձեռք բերին իր ժամանակին պաշար, և ամբողջ գաւառս մինչև առաջիկայ հունձը հացի կողմից ապահով կարելի է համարել։

Ղափանի յիշեալ գիւղերում պուդը 80—90 կ. առնող անգամ չը կան։

Գորիսի շուկայում ամենալաւ ցորենը ծախվում է 1 ր. 30 կ.—1 ր. 40 կ., նաւթը 8 կ., շաքարը 22 կ., տաւարի միսը 10 կ., ոչխարինը 13 կ.։

Գաւառիս ազգաբնակչութիւնը ազատ է որևէ հիւանդութիւնից, տարափոխիկ ցաւերից։

Ձմեռը անցաւ բաւականին մեղմ, չը նայելով վերջին շաբաթվայ անընդհատ բուքխառն քամուն։

Ջօր և քամոտ եղանակը որոշ տեղերում վնասել է կանաչներին. Խնձորեսկի, տեղիս և Կոռնձորի մի շարք կանաչներ, որոնք տափարակներում են եղել, տարվել և չոր ճանապարհների են նմանվում. այդպիսի տեղերում անշուշտ գարնանացան է արվելու։

Պատերազմի, գաղթականների և կամաւորների առիթով հանգանակութիւնները նկատելի չափս տւին մեր դպրոցների, Բարեգ. Ընկ. և այլ ձեռնարկութիւնների նիւթական օժանդակութեանը գաւառիս ներսում, և գուցէ մի քանի դպրոցներ ունենան դէֆիցիտներ, սակաւ պարտքեր, որոնց լրացնելու պարտականութիւնը եթէ իր ուսերի վրա վերցնէր դրսի երիտասարդութիւնը, աշխատող ձեռքը, որչափ լաւ կը լինէր. այս անգամ գիւղացուն հանգիստ պէտք է թողնել։ Սաղանդարեան

Գորիս

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

ԹԻՖԼԻՍ

— Գերագոյն Զօրահրամանատարից քաղաքագլուխ Ալ. Խատիսեան Պերեմիշլի անկման առիթով ուղարկած շնորհաւորական հեռագրին ի պատասխան ստացել է հետեւեալ հեռագիրը.

Զափազանց զգացված եմ։ Սրտագին շնորհակալ եմ Թիֆլիսի քաղաքային դումայից շնորհաւորանքների և ցանկութիւնների համար Պերեմիշլի անկման առիթով։ Գեներալ-ադիւտանտ ՆԻԿՕԼԱՅ։

— Նոյն առիթով քաղաքագլուխը ստացել է փոխարքայից հետեւեալ հեռագիրը. «Անկեղծ շնորհակալ եմ Թիֆլիսի քաղաքային դումայից սիրալիր հեռագրի համար ռուս փառաւոր զօրքի ձեռքով Պերեմիշլ բերդը վերցնելու առիթով»։

— Նպաստամատոյց Ընկերութեան յօգուտ փախստականների նշանակված այսօրվայ ժողովարարութիւնը յետաձգվում է և կը կայանայ Զատկի շաբաթվայ օրերից մէկում, որի մասին կը յայտարարվի առանձին։

— Նպաստամ. Ընկերութիւնը ստացել է գրքեր յօգուտ փախստականների վաճառելու համար առաջիկայում կայանալիք «Փախստականների օրը» նաև հետեւեալ անձերից. Աւ. Դաւթեանից, Գենջեան ամուսիններից, տ. Ս. Դանիէլ-Բէկից, Եղնիկ աւ. քահ. Երզնկեանից և Շերէնցից։

— Այս օրերս Սալմաստ վերադարձան 174 փախստական ասորի. մօտ օրերս վերադառնալու են դարձեալ 200 հոգի նոյնպէս ասորիներ։

— Զինւորական վարչութիւնը Կովկասի քաղաքների միութեան տրամադրութեան տակ է դրել Թիֆլիսեան գնդի քաղաքիս զօրանոցները, նրանցում լազարէթներ սարքելու համար։ Մօտ օրերս կը յանձնվեն և Մինգրելեան գնդի զօրանոցները նոյն նպատակի համար։

— Մեշչանական վարչութիւնը Վելիկոկնեաժեսկայա փողոցից փոխադրվում է Վիլիամինովսկայա փողոցը։

— Համառուսական քաղաքների դաշնակցութեան կենտրոնական կոմիտէտը 500,000 րուբլի է յատկացրել Անդրկովկասում 20 լուացարան կառուցելու։

— Մինչև մարտի 11-ը քաղաքի հիւանդանոցներում կային հետեւեալ հիւանդները. բծաւոր տիֆով բռնուածներ՝ 63 հոգի, փորհարինքով՝ 12, վերադարձ տիֆով՝ 7, բգացաւով՝ 21 և ծաղկով՝ 36։

— Բծախտով վարակվածների բոլոր մահճակալները, որ գտնվում են քաղաքային լազարէթներում, որոշված է այրել։

— «Русск. Вѣд.» թերթի խմբագրութիւնը Ալ. Խատիսեանի անունով ուղարկել է 1000 ր. կովկասեան սահմանի զօրականների կարիքների համար։

— Վաղը տեղի կունենայ արհեստաւորների աւագի ընտրութիւնը։

— Խօջիվանքի գերեզմանատանը հողին յանձնվեց բժ. Արմ. Շահազիզ-Կամսարականի մարմինը։ Հանգուցեալը Կարսի շրջանայլին բժշկի օգնական էր և Երեւանի շրջանայլին դատարանի պատուաւոր հաշտարար դատաւորը։ Վերջերս Թիւրքական մի գիւղ բժշկական հետազօտութեան ենթարկելու ժամանակ վարակվում է բծախտով և վախճանվում։ Նա 65 տարեկան էր։

— Քաղաքային կենտրոնական կոմիտէտին է յանձնված Նաղօնիայից՝ զինւորական հաղորդակցութիւնների պետի անունով ուղարկված ընծան կովկասեան բանակի զինւորների համար։ Այդ ընծաները գրպանի վառարաններ են՝ մարմինը տաքացնելու համար։

ԳԻՏՈՒԹ., ԳՐԱԿԱՆ., ԳԵՂԱՐ.

ՄԱՏԵՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Сборникъ Дипломатическихъ Документовъ. Реформы въ Арменіи. 26 ноября 1912 г.—10 мая 1914 года. Изд. Министерства Иностр. Дѣлъ Петроградъ, 1915 г.

(Ժողովածու Դիպլոմատիկան Դօկումենտների։ Ռէֆորմները Հայաստանում։ 26 նոյեմբեր 1912 թ. սկսեալ ց10 մայիս 1914 թ.։ Հրատար. արտաքին գործերի մինիստրութեան)։

XVII

Նարնջագոյն գրքի 93-դ դօկումենտն է Սվերբէեվի հեռագիրը Սազօնովին, նոյեմ. 18-ից, թէ Ցիմմերմանը ասել է իրան, որ Վանգենհէյմը Գիրսի հետ միասին շարունակում է աշխատանքը հայկական ռեֆորմների վերաբերեալ և որ մեծ վեզիրը, ըստ երեւոյթին, որոշ զիջողութիւն է ցոյց տալիս, մերժելով սակայն այն բանը, որ վերատեսուչները նշանակվեն պետութիւնների կողմից, դրա փոխարէն խրատունք տալով պետութիւններին մի մի խորհրդական նշանակել իւրաքանչիւր վերատեսուչների համար, ըստ որում ընդհանուր վերատեսուչները պարտաւոր են ենթարկվել իրանց խորհրդատուների կարծիքներին, որոնց մանդատ կը տրվի հինգ տարի ժամանակով։ Այնուհետեւ Սվերբէեվը գրում է թէ՝ Գիրսն ու գերմանական դեսպանը ենթադրում են, որ պէտք է շարունակել Բ. Դրան առաջ պնդել, որ նա ընդունի իրանց մշակած ծրագիրը, բայց եթէ անհնար լինի հասնել դրան, գերմանական դեսպանը ծայրայեղ դէպքում ընդունելի է համարում մեծ վեզիրի առաջարկը։ Նոյն կարծիքին է և Ցիմմերմանը։ Սվերբէեվը չի համաձայնում Ցիմմերմանի այդ կարծիքի հետ և իր առարկութիւններն է անում։

94-դը՝ դարձեալ Սվերբէեվի հեռագիրն է Սազօնովին, նոյեմ. 19-ից, թէ Ցիմմերմանը պնդում է, որ մեզ կաջողվի առանց դժուարութեան իրականացնել ռեֆորմները, նա խոստանում է խօսել Ջաւիդի (Թիւրք. դեսպանը Բեռլինում) հետ համոզելու նպատակով, սակայն դեսպանը կասկածում է իր կողմից։

95-դը՝ Սազօնովի հեռագիրն է Գիրսին, նոյեմ. 20-ից, թէ՝ «մենք կարող ենք զիջել ձեւապէս, բայց ոչ էապէս», և եթէ Թիւրքերը կամենում են սուլթանի արտաքին հեղինակութիւնը պահպանել, կարելի է սեկտօրների վրա վալի կամ սուլթանի փոխարքայ նշանակել, երբ միաժամանակ ընդհանուր վերատեսուչները կը պահպանեն իրանց իրաւունքները։

96-դը՝ Սվերբէեվի նամակն է Սազօնովին, նոյեմ. 25-ից, որի մէջ մանրամասնօրէն խօսում է առաջին հեռագրի մէջ եղած մտքերի մասին, և աւելացնում է, որ Ցիմմերմանը խօսել է Ջաւիդ-բէյի հետ, և համոզուած կերպով պնդել է յանուն Եւրօպայի, նաև Թիւրքիայի շահերի՝ չը հակառակել Հայաստանի ռեֆորմների իրականացմանը։ Ջաւիդ-բէյի առարկութեան, թէ՝ ռուսական ծրագիրը խախտում է Թիւրքիայի գերիշխանութիւնը, Ցիմմերմանը պատասխանել է, որ ծրագիրը երբէք չի խախտի Թիւրքիայի գերիշխանութիւնը և այդ բանում հաւատացրել է նրան։ Նոյն նիւթի մասին Սվերբէեվը անձամբ խօսակցութիւն է ունենում Ջաւիդ-բէյի հետ։ Վերջինս դարձեալ գերիշխանութեան խախտման հարցն է մէջ բերում։ Նա աշխատում է համոզել դեսպանին, որ եթէ մինչև այժմ չի աջողվել ռեֆորմներ մտցնել Հայաստանում, այդ բանումը մեղաւոր է բացառապէս Աբդիւլ-Համիդի ռեժիմը, իսկ ներկայ կառավարութիւնը այնքան է հաստատուած, որ կարող է անհրաժեշտ բարենորոգումները մտցնել երկրում։ Իր նամակի վերջում դեսպանը յայտնում է, որ անգլիական դեսպանը, Էդ. Գրէյի յանձնարարութեամբ, ասել է Ցիմմերմանին, որ ցանկալի կը լինէր Գերմանիան Ռուսաստանի հետ միասին ճնշում գործ դնէին Թիւրքիայի վրա ռեֆորմների ծրագիրը ընդունելու մասին։

(Կը շարունակվի)

ՄԱՄՈՒԼ

Ներկա Բագուի «Արև» թերթում տպված էր մի յօդուած, որով խօսելով այն օգնութեան մասին, որ հայ գիւղացիութիւնը ցոյց է տուել փախստական-գաղթականներին, այն կարծիքն էր յայտնում, թէ պէտք է ստեղծել մի համազգային հեղինակաւոր կազմակերպութիւն, որ վայելէր ամբողջ հայ հասարակութեան վստահութիւնը։

Այժմ «Баку» թերթը, խօսելով այդ յօդուածի մասին, ասում է, թէ «համանման համազգային մի կազմակերպութիւն ստեղծելը, հայ հասարակութեան բոլոր խաւերի ներկայացուցիչներից անհրաժեշտ է և մի շարք խնդիրների լուծման համար, որոնք կապված են ընթացիկ խօշոր դէպքերի և Թիւրքաց Հայաստանի ապագայ բաղդի հետ, որի մասին յաճախ գրվել է «Баку»-ի սիւնակներում։ Եթէ նաւիրատւութիւնների ժողովարարութեան մէջ պահանջվում է հասարակութեան վստահութիւնը դէպի ժողովարար կազմակերպութիւնը, առաւել պահանջվում է վստահութիւն դէպի այն կազմակերպութիւնը, որ կոչված է լինել արտայայտիչ համազգային իղձերի և հանդէս է գալիս պահանջներով և ծրագիրներով ամբողջ հայ հասարակութեան անունից»։

Մենք մեր կողմից փակված ենք համարում այն հարցը, թէ հարկաւոր է ստեղծել համազգային մի մարմին։

* *

Ստացանք Շուշում հրատարակվել սկսած «Փայլակ» լրագրի առաջին համարը։ Թերթը լոյս է տեսնելու շաբաթը երկու անգամ։ Խմբագրական յօդուածի մէջ նա յայտնում է, որ թերթը ծառայելու է զուտ տեղական բնոյթ կրող խնդիրների վրա ընդհանուր քաղաքացիական խնդիրների հետ միասին։

Պէտք է ողջունել այդպիսի ուղղութեան մի նոր թերթի երեւան գալը։ Մենք առհասարակ չունենք գաւառական լուրջ թերթեր. եղածները կամ նեղ կուսակցական են, կամ վերին աստիճանի անշնորհք կերպով են խմբագրվում։

Մանաւորապէս Ղարաբաղը պէտք ունի մի գաւառական թերթի, որ զբաղվէր այդ ընդարձակ երկրի հայութեան, մանաւանդ գիւղացիութեան կարիքների, տնտեսական պահանջների և շահերի հարցով։ Ցանկանում ենք, որ նոր թերթը կարողանայ արդիւնաւէտ կերպով կատարել իր միսիան։

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Թիֆլիս, 11 մարտի

Ցոյտնում եմ ի տեղեկութիւն բոլոր այն անձանց, որոնք գիմում են ինձ, խնդրելով ուղարկել իրանց իմ «Հայազգի պատերազմական հերոսներ» սերիայի գրքերը, որ այդ սերիայի Ա. գիրք «Գեներալ-ադիւտանտ Մ. Լօրիս-Մելիքեանը» սպառված է և լոյս կը տեսնի մօտերումս երկրորդ հրատարակութեամբ, նոյն սերիայի 3-րդ գիրք՝ «Գեներալ-լէյտենանտ Ա. Տէր-Ղուկասեանի» հետ միաժամանակ։

Սրա հետ միասին խնդրում եմ այն բոլոր անձանց, որոնք Բայազիդի և Դայարի մեր նշանաւոր զօրապետ գեներալ Տէր-Ղուկասեանի մասին ունեն որևէ ուշադրութեան արժանի յիշողութիւն, թող բարեհաճեն ուղարկել ինձ այդ յիշողութիւնները մինչև ապրիլի 1-ը հետեւեալ հասցէով՝ Тифлисъ, Бебутовская № 6. А. Атанасяну.

Տպագրված յիշողութիւնների հեղինակները կը ստանան մի-մի օրինակ «Գեներալ Ա. Տէր-Ղուկասեան» գրքից։

Ա. Աթանասեան

ՀԱՅ ԿԵԱՆՔԸ ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆ.

ԲԱԼԿԱՆԵԱՆ ՍՈՒՐՀԱՆԴԱԿ

(Սեփական թղթակցից)

Բուքրէշ, 28/15 փետրվար

Շատ քիչ անգամներ փորձած եմ բալկանեան թղթակցութիւններուս մէջ հայ կեանքով զբաղիլ ու ներկայացնել ռումանահայերու կեանքը։ Ռումանահայութիւնը իմ վրաս ողջ դիմակներու տպաւորութիւնը թողած է։ Որքան մարդ մօտենայ ռումանահայութեան, այնքան մօտէն պիտի տեսնէ ու համոզուի, թէ վերածնութեան, վերազարթնումի և ոչ մի ազդակ չկայ, և եթէ անկեղծ ու անշահախնդիր հայ անհատ մըն ալ համարձակի արծարծել հայրենիքի կրակը, հարկադրուած է յուսահատօրէն լքելու իր սիրած ու պաշտած ձեռնարկը, արհամարհանքի ու թշուառութեան օղակներուն մէջ գալարուելով։ Տեղացի հայութիւնը բոլորովին անտարբեր էր և է հայ ազգային շարժման հանդէպ։ Շատ ու շատեր ամօթ կը համարին յայտնել իրենց հայութիւնը, խորհելով թէ կանպատուուին, մինչդեռ չեն գիտեր և երևի գիտնալ ալ չեն ուզեր, թէ հայ ազգը իր ողբերգական սև գիշերներուն մէջ աւելի լոյս ու քաղաքակրթութիւն, աւելի հերոսական ժեստեր ծնած է ու օրօրած, քան ռումէն ժողովուրդը, որ պարարտ հողով ու իր աշխարհագրական դիրքով ու իր 49 տարուան անջատ պետական կազմով չէ կրցած ու չպիտի կրնայ լուսաւորչի մը դերը կատարել բալկանեան երկինքին տակ։ Իսկ նորագաղթ հայութիւնը առաւելապէս կը ներկայացնէ հայ երկրին միամիտ ու չարքաշ աշխատաւորութիւնը, կապուած իր հացին ու մտատանջութիւններուն, ցաւին ու հառաչանքներուն։ Եթէ կարելի ըլլար սոյն երկու դասակարգերուն՝ տեղացի արիստոկրատներուն ու գաղթական պրօլետարներուն միջև համագործակցութեան ներդաշնակութիւնը ստեղծել, այն ատեն ռումանահայութիւնը պիտի կրնար հայ ազգային ճգնաժամային օրերուն առանձնօրէն դուրս գալ և կատարել իր պարտականութիւնը լիակատարօրէն ու գիտակցօրէն։

Սոյն բաղձացուած ներդաշնակութիւնը ստեղծուած չէ և ստեղծողներ ալ չկան։

Ռուս-Թիւրքական պատերազմի նախօրեակին անակնկալ հոսանք մը եկաւ ցնցել թմրած ու անշիղ ռումանահայութիւնը։ Տարիներէ ի վեր ազգային շարժումներէն հեռացած հարուստներն ու աղքատները միահամուռ և անխտիր սկսան հանգանակել, խօսիլ, գրել ու քաղաքէ-քաղաքման գալ ու կամաւորներու գունդեր ղրկել և այլն...։ Տեղական մամուլը և քաղաքական շրջանակները քաջալերեցին հայերու բոլոր շարժումները, բայց աւաղ որ հազիւ թէ շարժումը ծնած՝ մեռաւ անմիտ կուսակցականներու անհամբերաշխօրէն ստեղծած արցունքի հովիտներուն մէջ։

Իսկ չէզոք բռնած Ռումանիոյ անկարող ըլլալով ինքզինքը կառավարելու՝ քաշուեցաւ մէկ կողմ և սկսաւ դարձեալ իր չարչիական հաշիւներով զբաղիլ, մոռնալով որ անդին Կովկասի բարձրաւանդակներուն վրայ հերոսօրէն կռուին ցցող հազարաւոր հայ ֆէդայիները պէտք ունին բոլոր հայերու անխտիր քաջալերութեան ու նիւթական օժանդակութեան, ժամ մը առաջ հայրենիքի ամպոտ երկինքին տակ յաւիտենօրէն թխրած ու ճղակոտոր Թիւրքահայութեան ազատութեան արշալոյսը ստեղծելու համար։

Ահա ինչ որ կրնայի ըսել սոյն սեղմ տողերուն մէջ և անկողմնակալօրէն, ռումանահայութեան ազատագրական գործունէութեան մասին։ Լեոն Շահազիզեան

ՆԱՄԱԿ ՋԱՎԱ ԿՂԶՈՒՑ

Ուղերձ առ հայրենակից եղբայրներս

Բանդօնգ, 16 յունվարի

Քանի որ Թիւրքահայաստանը ձգել է իրան համաեւրօպական պատերազմի մէջ, ինչպէս յայտնի է ձեզ բոլորիդ, նրա հովանաւորութեան ներքոյ զանազան ազգերի դրութիւնը այնքան ամենածանր ու ամենատառապեալ չէ, որքան Թիւրքահայերինը։ Այսօրվայ հայերէն լրագիրները բովանդակում են իրանց մէջ ոչ սակաւ օժանդակութեան միջոցներ, որ ռուսահայերը ձեռք առած են պաշտպան հանդիսանալ նրանց կարիքներին կարելոյն չափ։ Ուրվեհետև կցեալ հատուածների նիւթերը ուղղված են համայն հայ ազգին, որի մի շատ փոքր մասը ոչ ապաքէն մենք ես ենք այս անկիւնի մէջ, հետևաբար ընկնում է մեզ վրա ես մի սեփական պարտաճանաչութիւն որ կարողանանք մի ծառայութիւն արած լինել այդ այնքան տարվայ հալածված խեղճ Թիւրքահայերին, որոնք, յուսալի է, այս անգամ կը գտնեն իրանց ազատութիւնը շնորհիւ երբեակ համաձայնութեան։ Անշուշտ դուք երևակայում էք մեր հայրենիքի այժմեան սոսկալի ու ցաւալի դրութիւնը, մանաւանդ պատերազմից առաջ եկած նրանց այն անգին ու անխուսափելի կարիքները, որոնց նրանք իսկ մինչօ չունեն հոգալու՝ լինելով կանգնած սրի ու հրի դէմ. ուստի մնում է մեզ, նրանց հայրենակիցներին, թէև հեռու, որ մենք ես շտապենք կատարել այն, ինչ որ մեր կարիքը կը խոստանայ ի ստորև ստորագրելով։ Ձը պէտք է մոռանանք, սիրելիք, ոչ այս ծանր մոմենտում մենք պէտք է աշխատենք անտրտունջ ու ազատօրէն նուիրաբերել։ Աւելի յորդոր կարդալու՝ թողնում եմ կցեալ լրաթղթերի հատուածներին։ Ներփակ ուղարկում եմ 414 ֆրանկ։

Բազում յարգանօք՝

Կարապետ Տէր-Սարգսեան

Խմբագիր-հրատարակիչ՝
Հ. ԱՌԱՔԵԼԵԱՆ

Печатать дозволено военной цензурой.

ՏԵՂԵԿԱՏՈՒ

ԱՆԴՐԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ԵՐԿԱԹՈՒՂԻ

(Թիֆլիսի ժամերով)

ԹԻՖԼԻՍԻՑ ՄԵԿՆՈՒՄ Է՝

№ 3 դէպի	Բաթում	1 ժ. 45 ր.	ցերեկ.
№ 4 »	Բագու	7 ժ. 3 ր.	երեկ.
№ 6 (արագ) »		12 ժ. 8 ր.	ցերեկ.
№ 9 »	Բաթում	8 ժ. 53 ր.	երեկ.
»	Ջուլֆա	10 ժ. 23 ր.	երեկ.
»	Բօրժօմ	3 ժ. 20 ր.	ցերեկ.

ԺԱՄԱՆՈՒՄ Է ԹԻՖԼԻՍ՝

№ 3 Բագուից —	12 ժ. 54 ր.	ցերեկ.
№ 4 Բաթումից—	5 ժ. 55 ր.	երեկ.
№ 5 Բագուից (արագ)	7 ժ. 41 ր.	երեկ.
№ 10 Բաթումից—	9 ժ. 51 ր.	առաւ.
Ջուլֆայից —	6 ժ. 53 ր.	առաւ.
Բօրժօմից —	7 ժ. 25 ր.	առաւ.

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍՆԱՒՈՐ ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑ

Բժշկ. Բ. Նաւասարդեանի

Հիմնված 1880 թ.

(Պուշկին, Վօրոնցօվի արձանի հանդէպ)

Ամեն օր, բացի կիրակի օրերից

«606»-ի եւ «914»-ի ներարկում բժշկական խորհրդակցութեամբ՝ առ. 11—12 ժ.

ԱՌԱՒՕՏԵԱՆ

Բ. Ա. ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆ—11—12 ժ. վերաբուժութեան վեներական (սիֆիլիս) հիւանդութիւն։

Բ. Գ. ԱՂԱՍԱՐԵԱՆ—$9^{1}/_{2}$—2 ժ. ներքին, ջղային եւ երեխայոց հիւանդութ. և ծախկահատ.։

Մ. Մ. ԲԵՆԻԱՄՕՎԻՉ—11—12 ժ. ականջի, կոկորդի քթի հիւանդութ.։

Ա. Գ. ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆ—12—1 ժ. երեխ. հիւանդ. և շոքաթ. երեխայոց ներքին և հիւ. և ծաղկահատ.։

ԿԻՆ-Բ.ԺԻՇԿ ՏԷՐ-ԳԱՒԹԵԱՆ—12—1 ժ. մանկաբարձութիւն և կանանց հիւ.։

ԵՐԵԿՈՆԵՐԸ

Մ. Մ. ԲԵՆԻԱՄՕՎԻՉ—6—7 ժ.

Վճարը 50 կ.։ Չքաւորները ձրի։ Համախորհրդի (կօնսիլիումի) և օպերացիայի համար առանձին։

Հիւանդանոցի վերատեսուչ՝

Բժշկապետ Բ. Նաւասարդեան

1. 0—43

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ՄԱՅՐ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ նկարը եւ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ քարտէզ բազմագոյն և գեղարուեստօրէն կազմված հրատարակութիւն, տպված արտասահմանում՝ Պրագայում, Uniev ֆիրմայում, բրիստոլեան թանգարժէք ստուարաթղթի վրա, որ գործադրվում է այցետոմսերի համար։ Ի նկատի առած ներկայ քաղաքական դէպքերը, թէ վերոյիշեալ նկարը և թէ քարտէզը կարող են ծառայել թէ որպէս տնային զարդարանք և թէ որպէս դասական ձեռնարկ դպրոցականների համար։ «Մայր Հայաստան» նկարը կարող է ծառայել նաև ձեռագործների, նկարումների և լէպկաների ընդօրինակման համար։ Նկարի և քարտէզի գինն է, ճանապարհածախքով վերադիր վճարով—2 ր. 35 կ.։ Նկարն առանձին—1 ր. 50 կ., իսկ քարտէզը—30 կոպ. ճանապարհածախքը՝ պօստային սակագնով։

Պահանջներն ու դրամը հասցէագրել՝ Типографія «Культура». Тифлисъ, Михайловскій пр. 102—6. Հեռագրի հասցէն՝ Культура. Тифлисъ. Տելեֆօն № 17—27.

(օ. մ.) 151. 10—1

Գեղարւեստ

Գրական, արուեստագիտական, երաժշտական պատկերազարդ հանդէս

Խմբագրութեամբ

ԳԱՐԵԳԻՆ ԼԵՒՈՆԵԱՆԻ

Թիֆլիսում

Լոյս են տեսել I, II, III, IV և V-ի գրքերը։

Խմբագրվում է եւ շուտով տպագրութեան կը յանձնվի VI ԳԻՐՔԸ,

որը պարունակելու է ի միջի այլոց.—Գրական բաժնում՝ Խաչ. Աբովեանի մի անտիպ վէպը և Աւ. Իսահակեանի «Աբու Լալա Մահարին» (ամբողջութեամբ)։ Երաժշտական բաժնում՝ «Հայոց ազգային հիմնը»։ Պատկերների բաժնում՝ «Պատերազմը գեղարուեստի մէջ» (ռազմական նկարչութեան գլուխ գործոցները)։

Իւրաքանչիւր գիրքն արժէ ճանապարհածախսով 2 ր. 50 կոպ.։ Բացված է բաժանորդագրութիւն V և VI գրքերի համար 4 րուբլի։

Մեր նախկին բաժանորդները, որոնք վճարել են 10 րուբլի, ստանալու են և այս նոր և VI գրքերը, օտարաքաղաքացիք աւելացնելով ճանապարհածախսը 1 րուբլի. իսկ նոր բաժանորդները, որոնք կը ցանկանան ձեռք բերել նաև նախորդ սակաւաթիւ գրքերը պէտք է վճարեն միասին 12 րուբլի։

Խմբագրութեան հասցէն՝ Վանքի-Մեծ փողոց, տ. № 4 (ժամը 4—7-ը)։ Օտար երկրներից գրել՝ Тифлисъ, редакція «Гехарвестъ», կամ Tiflis, Rédaction «Gegharvest».

Թիֆլիսում կարելի է բաժանորդագրվել նաև «Գուտենբերգ» և «Գիր» գրախանութներում։

Տպագրվում է Գ. Լևոնեանի «Աշխարհէ աշխարհ» պատկերազարդ աշխատութեան պրակը։ Ա. և Բ. պրակները միասին ճանապարհածախսով 1 րուբլի։ (2.) 88 5—5

Типографія Канцеляріи Намѣстника Его Императорскаго Величества на Кавказѣ, Лорисъ-Меликовская улица, домъ казенный.